

ELEKTRONİK ÇEK VE BONO KANUNU TEKLİFİ İLE YAPILMASI PLANLANAN DÜZENLEMELERE DAİR DÜŞÜNCELER *

Evaluations Regarding the Arrangements Planned to be Done with the Electronic Check and Bills Law Offer

Mete TEVETOĞLU**

Özet

Çek ve bono, ticaret hayatında en çok kullanılan kambiyo senetleridir. Bu senetler kredi pazarında önemli bir yere ve hacme sahiptir. Çek ve bononun tabi olduğu yasal düzenlemelerin temeli oldukça eskiye dayanmaktadır. Bu sebeple, çek ve bononun değişen ve gelişen ticaret hayatının ve teknolojinin gerekleriyle uyumlu hale getirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Çek ve bononun günümüzün ihtiyaçlarına, değişen mevzuata uyumlu hale getirilmesi, sahteciliğin önüne geçilmesi, kayıt dışılığın önlenmesi temel gerekçeleriyle Ticaret Bakanlığı

* Bu makale, 18-19-20 Şubat 2021'de düzenlenen "Ticaret Hukuku Kongresi"nde, 19.02.2021 tarihinde yazar tarafından sunulan "Elektronik Çek ve Bono Kanunu Teklifi ile Yapılması Planlanan Düzenlemelere Dair Düşünceler" başlıklı tebliğin makale olarak kaleme alınmış versiyonudur.

** Dr. Öğretim Üyesi, Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Bilişim ve Teknoloji Hukuku Anabilim Dalı, metetevetoglu@maltepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2575-906X.

Makale Gönderim Tarihi/Received: 30.05.2021.

Makale Kabul Tarihi/Accepted: 17.06.2021.

Atıf/Citation: Tevetoğlu, Mete. "Elektronik Çek ve Bono Kanunu Teklifi ile Yapılması Planlanan Düzenlemelere Dair Düşünceler." *Bilişim Hukuku Dergisi* 3, no: 1 (2021): 31-75.

tarafından hazırlanan Elektronik Çek ve Bono Kanun Teklifi önemli değişiklikler öngörmektedir. Bu düzenlemeler, çek ve bono kullanımını ve ticaret hayatını derinden etkileyecek; elektronikleşmiş çek ve bonoyu, yeni nesil dijital ticaret araçları olarak kullanıma sunacaktır. Bu makalede, üzerinde uzun zamandır çalışılan ve artık son haline ulaşmış olduğu görülen Kanun Teklifi ile getirilmesi planlanan düzenlemeler incelenmektedir. Kısa bir süre içinde yasalaşması beklenen bu düzenlemelerin ve gerekçelerinin daha iyi anlaşılması ve analiz edilmesi çalışmanın amacıdır. Bu amacın temini için konu hem elektronik çek ve bononun teknolojik özellikleri hem de çek ve bononun tabi oldukları genel esasların ışığında ele alınarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kambiyo Senedi, Çek, Bono, Elektronik Çek, Elektronik Bono

Abstract

Checks and bills are the most used bills of exchange in business life. These securities also have an important place and volume in the loan market. On the other hand, the basis of the legal regulations governing checks and bills is very old. For this reason, the need to adapt checks and bills to the needs of the changing and developing trade life and technology has emerged. The Electronic Check and Bills Law Proposal prepared by the Ministry of Commerce for the main reasons of adapting checks and bills to today's needs, changing legislation, preventing counterfeiting of checks and bills, preventing informality, anticipates important changes regarding checks and bills. These regulations will deeply affect the use of checks and bills and trade life, and will make electronicized checks and bills available. In this article, the regulations planned to be brought by the Law Proposal, which has been worked on for a long time and are now in its final form, will be evaluated in the light of both their technological features and the principles to which the

checks and bills are subject, in order to better understand and analyze them and their reasons.

Keywords: Bills of Exchange, Check, Bond, Electronic Check, Electronic Bills.

GİRİŞ

Ticaret hayatında en yaygın şekilde kullanılan senetler kambiyo senetleridir. TTK gereği hukukumuzda kambiyo senetleri, sınırlı sayıda olmak üzere poliçe, bono ve çekten oluşur. Çek, kimi ülkelerde kısa ibraz sürelerinden ve ödeme aracı özelliğinden ötürü kambiyo senetlerinden kabul edilmese de hukukumuzda TTK. m. 780 vd. hükümleriyle açıkça bir kambiyo senedi olarak düzenlenmiştir. Kambiyo senetlerinden çek ve bono, pratik şekilde kullanılabilmelerinden ötürü, uygulamada poliçeye göre çok daha fazla tercih edilmektedir.¹ Bu senetler, kredi pazarının önemli bir kısmını oluşturdukları için ülkemizdeki genel ekonomik ve ticari faaliyetlere doğrudan etki etmektedir. Öte yandan bono ve çekte sahtecilik, kayıt dışılık, çekte karşılıksızlık gibi durumlar bu senetlerin kullanımını ve potansiyellerini arzu edilenin aksine azaltmaktadır.² Bu durum, genel kredi havuzunun derinliğini kaybetmesine yol açmaktadır. Buna mukabil, halka açık anonim ortaklıkların hisse senetleri, internet bankacılığı, ödeme hizmetleri gibi ürün ve servisler teknolojinin sağladığı olanaklarla tamamen dijitalleşmiştir. İlaveten, teknolojiyle ortaya çıkan kredi kartları, ön ödemeli kartlar, elektronik para, kripto varlıklar, elektronik akreditif, elektronik mutabakat sistemleri gibi finansal enstrümanlar, çek ve bononun tercih

¹ Oğuz İmregün, *Kıymetli Evrak Hukuku* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1995), 35-36; Hüseyin Ülgen et. al., *Kıymetli Evrak Hukuku*, (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2019), 260.

² Alev Deniz Dursun, *Karşılıksız Çek Keşide Etmenin Hukuki ve Cezai Sorumluluğu* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019), 40.

edilirliğini olumsuz etkilemekte; bu ürün ve servisleri düzenleyen mevzuatla uyumsuz bir konuma sürüklemektedir. Bu sebeplerle, çek ve bononun teknoloji ile uyumlu hale getirilmesi gereksinimi belirgin bir şekilde meydana çıkmaktadır.

Öte yandan, ticaret hayatındaki konumları nedeniyle çek ve bononun diğer finansal araçların yaşadığı dijital uyum ve dönüşümün ortaya çıkarttığı rekabete karşı korunmaları gerekmektedir. Bu amaçlarla, elektronik çek ve bonoya dair yapılması planlanan değişikliklerin üzerinde uzun bir süreden bu yana çalışılmaktadır. Bu çalışmaların son aşamaya geldiğini söylemek hatalı olmayacaktır. Söz konusu düzenlemeler oldukça dikkat çekicidir. Buna göre bir yandan klasik kambiyo senetleri olan çek ve bono modernize edilmekte, teknolojiyle donatılmakta gibi görünmektedir. Oysa diğer yandan, Kanun Teklifi ile öngörülen değişiklikler, elektronik işlemler ve tamamen dijitalleştirilen yapı ile aslında yepyeni dijital finansal enstrümanların ortaya çıkartıldığını söylemek mümkündür. Elektronik Çek ve Bono Kanun Teklifinin yakın zamanda yasalaşması beklenmektedir. Teklifin, yasalaşmasından evvel, içerdiği tamamı yeni ve teknoloji odaklı düzenlemelerin, kıymetli evrak hukukunun genel ilkelerinin ışığında ele alınmasında, daha iyi anlaşılması bakımından açık bir fayda vardır. İlaveten, elektronik çek ve bononun dayandıkları teknolojinin, günümüzdeki mevcut teknolojiyle ve diğer finansal teknoloji enstrümanlarıyla uyumluluk açısından mukayese edilerek ele alınması, daha iyi anlaşılmasını, daha doğru uygulanmalarını sağlamak bakımından bu çalışmanın temel gayesi olarak tespit edilmiştir.

I. ELEKTRONİK ÇEK VE BONOYA OLAN İHTİYAÇ

Elektronik Çek ve Bono Kanun Teklifi çeşitli sebeplerin etkisiyle, kimi hukuki kimi teknolojik gerekçelere dayanan bir

arka plana sahiptir. Fakat bu konudaki çalışmalar yeni değildir.³ Ülkemizde olduğu gibi yabancı ülkelerde de elektronik kambiyo senetleri hakkında birçok yasal ve teknik alt yapı çalışması söz konusudur.⁴ Ticaret eski Bakanı Ruhsar Pekcan'ın elektronik çek ve bono kanununun önce 2020, sonra 2021'de yürürlüğe gireceğini net bir şekilde ifade etmesi üzerine konu hakkındaki çalışmalar yoğunlaşmış ve hızlanmıştır.⁵ Kanun Teklifinin hazırlanması, 2015'ten itibaren Ticaret Bakanlığının gözetiminde Türkiye Bankalar Birliği nezdinde yapılan çalışmalara dayanmaktadır.⁶ Bu teklifin ortaya çıkmasının ve çek ve bononun elektronik olarak düzenlenmesinin birtakım hukuki, ekonomik ve teknolojik sebepleri vardır. Kanun teklifini, kabul edilmesi ve yürürlüğe girmesi halinde Kanuna dönüşecek olan bu düzenlemeleri tam ve sağlıklı bir şekilde anlayabilmek ve doğru uygulayabilmek için bu sebeplerin her zaman göz önünde

³ Örneğin, çeklerin elektronik ortamda takas edilmesi 1993'ten beri Bankalararası Takas Odaları Merkezinde elektronik ortamda yapılmaktadır.

⁴ ABD, Hindistan, Avustralya, Hong Kong, Kanada, Ürdün örnekleri için bkz. Deniz Baytemür, *Elektronik Kambiyo Senetleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara, 2020), 73-80. Almanya'daki yasal düzenlemeler için bkz. Murat Can Atakan, "Kıymetli Evrak Hukuku'nda Yeni Bir Öneri: Elektronik Çek. Alman Elektronik Kıymetli Evrak Kanunu Tasarısı (Ewp-g-E) Işığında Bir İnceleme," *Yargıtay Dergisi* 47, no. 2 (Nisan 2021): 541-580.

⁵ "2021'de çek-bonoya elektronik sistem getirilmesi planlanıyor," Bloomberg, erişim tarihi: Mayıs 10, 2021, <https://www.bloomberght.com/2021-de-cek-bonoya-elektronik-sistem-getirilmesi-planlaniyor-2269211>.

⁶ Emre Çotuksöken, "Dijitalleşme, Elektronik Çek ve Blockchain İlişkisi," *Finans Hukuku Gündemi Dergisi*, no. 4: (Temmuz 2020), erişim tarihi: Şubat 15, 2021, http://212.58.27.19/XXXX/FinansHDergi44/Dijitallesme,-Elektronik-Cek-ve-Blockchain-Iliskisi1_xxcid12679838#.YJ_z4ZMzbOOQ; "Çekler Çalışma Grubu," TBB, erişim tarihi: Mart 12, 2021, <https://www.tbb.org.tr/tr/hakimizda/kurumsal/calisma-gruplari/surekli-calisma-gruplari/cekler-calisma-grubu/158>.

tutulması gerekir. Fakat öncesinde söylemek gerekir ki 2015 yılında bu konuyla ilgili çalışmalara başlanırken, ilk etapta planlanıp üzerinde çalışılan konu sadece elektronik çekten ibarettir.⁷ Daha sonra, buna elektronik bono da eklenmiştir.⁸ Bononun eklenmesiyle, kapsam genişlemiştir. Bu durum, önemini çek ve bononun iki farklı statüde ürünler olmasında gösterir. Zira çek bir banka ürünüdür. Bono ise değildir. Teklif yasalaştığında hem çek hem de bono bir arada bir banka ürünü olacaktır. Böylece bu iki kambiyo senedi birlikte elektrikleştirilecek, her ikisi de banka ürünü olacak, finansal teknoloji aracı olarak kullanıma sunulacak; kredi kartı, internet bankacılığı, elektronik para gibi rakipleri olarak sayabileceğimiz diğer finansal teknoloji araçlarıyla rekabete dâhil edilecektir.

Çek ve bononun ortak özelliği olarak bu iki senet de kambiyo senedir. Çek; üç taraflı, muhatabın her zaman banka olması zorunlu olan nitelikli bir havaledir. Buna karşılık bono bir banka ürünü değildir.⁹ Bono, iki taraflı mücerret bir borç ödeme taahhüdü veya vaadi olmasına karşın, yapılan ön hazırlık çalışmalarında kambiyo senetlerinden poliçe dahil edilmeksizin, çek için başlatılan çalışmaya, bononun dahil edilmesinin bir diğer ve asıl önemli nedeni uygulamadaki kullanım

⁷ “Çek koçanı tarihe karışacak,” İTO, erişim tarihi: Nisan 8, 2021, https://www.itohaber.com/haber/guncel/204360/cek_kocani_tarihe_karısacak.html.

⁸ [“Bakan Pekcan: Karekodlu bono, elektronik çek ve bono uygulamasını başlatıyoruz,” Ticaret Bakanlığı, erişim tarihi: Nisan 14, 2021, https://www.ticaret.gov.tr/haberler/bakan-pekcan-karekodlu-bono-elektronik-cek-ve-bono-uygulamasini-baslatiyoruz.](https://www.ticaret.gov.tr/haberler/bakan-pekcan-karekodlu-bono-elektronik-cek-ve-bono-uygulamasini-baslatiyoruz)

⁹ Çek, 6102 sayılı TTK m. 780’den 823’e kadar sevk edilen maddelerinde, 5941 Sayılı Çek Kanununda ve Karekodlu Çek örneğinde olduğu gibi çok sayıda ikincil düzenlemeye konu edilmiştir. TTK m. 818 gereği poliçeye dair bazı düzenlemeler de çekte uygulanmaktadır. Çekin hukuki niteliği ve ekonomik yönü hakkında detaylı açıklamalar için bkz. Abuzer Kendigelen, *Çek Hukuku* (İstanbul: XII Levha Yayınları, 2019), 7- 18.

yaygınlığıdır.¹⁰ Sadece çekle sınırlı kalınması halinde; bu durum bonoya olan ihtiyacı ve ilgiyi artıracak, kayıt dışılık gereksinimi bonoya odaklanacaktır. Bunu öngören kanun koyucu bonoyu da çekle aynı veya benzer kurallara dâhil ederek elektronikleştirme gereği duymuştur. Kanun teklifinin dayandığı gerekçeler bu perspektiften bakılarak, mevzuatın teknoloji ile uyumunun sağlanması, güvenin temini, sahteciliğin önlenmesi, kayıt dışılığın önüne geçilmesi, tedavülün kayıt altına alınması sayesinde ödeme ve kredi fonksiyonlarının temin edilmesi şeklinde ifade edilebilir. Burada, hukuki nitelik bakımından, yepyeni bir çek ve bonodan bahsetmemekteyiz. Daha ziyade, klasik kambiyo senetleri olan çek ve bononun; teknolojinin nimetlerinden yararlanılarak elektronik ortamda düzenlenebilen, devredilebilen ve ödenen bir şekilde yorumlanması söz konusu olmaktadır.¹¹ Teklifte yer alan, aşağıda incelediğimiz, kimi hükümler dikkate alındığında, elbette klasik anlamdaki çek ve bonoya ana hatlarıyla benzemekle beraber, diğer yandan, elektronik çek ve bononun birçok yönüyle tamamen yeni finansal teknoloji enstrümanları olduklarının söylenmesi de mümkündür.

¹⁰ Bono, TTK. m.776-779'da düzenlenmiştir. Ticaret hayatımızda uygulamasına en sık rastlanan kambiyo senedidir. Buna mukabil kanun koyucu, bonoya sadece dört madde sevk etmiştir. Aynı durum elektronik çek ve bono için yapılan kanun çalışmasında da gözlemlenmekte olup yapılan çalışmanın ağırlık noktasını çek oluşturmaktadır. TTK'da bono için yer verilen dört maddede bonoya dair özel hükümler yer almış ve bonoya da uygulanacak olan poliçe hükümlerine atıf yapılmıştır. Bu durum elektronik bono için de zaman zaman gözlemlenmektedir.

¹¹ Bkz. Elektronik Çek ve Kanunu Teklif Genel Gerekçesi (Kısaca: Teklif Genel Gerekçesi); Ayşegül Karabıyık, "Alternatif Ödeme Aracı Olarak: Elektronik Çek Sistemi (E-Çek)-2," *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, no. 39 (Temmuz 2008): 156ff.

A. Teknoloji ile Uyumun Sağlanması

Teknolojideki gelişmeler, elektronik para, kripto para, blok zinciri, dijital mutabakat sistemleri gibi yeni ürün ve servisler ortaya çıkarmakta, bazen de mevcut bir ürün veya servisi dijitalleştirerek dönüştürmektedir. Özellikle Almanya'da yapılan çalışmalar ve kripto varlıklar alanında rüştünü ispat eden blok zincir teknolojisi elektronik çek ve bono için uygun bir teknolojik altyapıdır¹². Her yeni teknolojinin mevzuat üzerinde, bu yeni teknolojilere dair yeni yasal düzenlemeler yapılması yahut dönüşüme uğrayan ürün ve servislere dair mevzuat değişikliklerine gidilmesi şeklinde etkisi olmaktadır.¹³ Hem Dünya'da hem de ülkemizde bu şekilde, son yıllarda sayıları giderek artan pek çok mevzuat çalışması yapılmıştır. Böylece teknolojik gelişmeleri esas alan, piyasa ihtiyaçlarını karşılayan hukuk kuralları oluşturulmaktadır. 6493 sayılı Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanun¹⁴ ve Elektronik Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun¹⁵ bunlara örnek gösterilebilir. Teknoloji ile uyumlu olan bu yeni yasalar yeni ürün ve servislerin kullanımını kolaylaştırmakta ve bunları öne çıkartmaktadır. Finansal ürün ve servisler, bu şekilde dijital ve yasal bir dönüşüm yaşarken, çek ve bononun bununla uyumlu olmaması, bu durumdan etkilenmemesi mümkün değildir. En klasik kredi ve ödeme araçları olan çek ve bononun, reel sektörün birbirini fonlaması açısından taşıdıkları önem ve fayda dikkate alınarak, uygulamada yaşanan sakıncalardan arındırılarak teknolojiyle uyumlu bir şekilde yeniden ele

¹² Atakan, "Kıymetli Evrak," 547.

¹³ Serdar Demirci, "Türk Hukukunda Elektronik Çeke Doğru, Dünü ve Bugünüyle Çek," *Ankara Barosu Dergisi* 78, no. 3 (2020): 3-4.

¹⁴ Kabul Tarihi: 20.06.2013, RG. 27.06.2013, S. 28690.

¹⁵ Kabul Tarihi: 23.10.2014, RG. 05.11.2014, S. 29166.

alınması açık bir ihtiyaçtır.¹⁶ Aslında bu ihtiyaç ilk etapta daha ziyade çek için gündeme gelmiştir. Zira çek, piyasada hacim bakımından bankacılık sektörünün piyasaya sağladığı toplam ticari kredi büyüklüğünün yaklaşık üçte birine denktir. Ortalama 20 milyon çekin ibrazının söz konusu olduğu ülkemiz piyasasında, ciro ile beraber bu çeklerin birden fazla ticari işin finansmanına katkı sağladığı görülmektedir.¹⁷ Çek için elektronik çek enstrümanını yasal olarak düzenleme gayesiyle başlayan çalışmalara daha sonra önemine ve yaygınlığına binaen bono da dahil edilmiştir. Böylece çekin ve bononun yoğun ve yaygın kullanıldığı ticaret hayatında, işlem güvenliğinin teknolojiden yararlanılarak sağlanması ve bu ödeme ve kredi araçlarının fonksiyonlarını etkin şekilde yerine getirmesi amacıyla, uzun zamandır devam eden çalışmaların ışığında bir yasa teklifi hazırlandığı görülmektedir.

¹⁶ Baytemür, "Elektronik Kambiyo," 81; Teklif Genel Gerekçesinde, öncelikli bir gerekçe olarak, uluslararası mevzuatla uyumun sağlanması gösterilmektedir. Ancak bununla kastedilen çok net değildir. Zira, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri ve Hindistan gibi bazı ülkelerde elektronik çekin yasal olarak düzenlendiği görülmekte, uygulamanın ilerlediği tespit edilmektedir. Bunların dışında uluslararası seviyede elektronik çek ve bononun yaygın bir şekilde düzenlendiğini ve kullanıldığını söylemek şu an için mümkün görünmemektedir.

¹⁷ Çek ve bono reel sektörde fonlama etkisine sahip olan senetlerdir. Çekin bir kredi aracı olmadığı baskın görüşüne mukabil ülkemizde kredi pazarının üçte biri çeklerden oluşmaktadır. Çek Kanunu Geçici 3. maddenin de etkisiyle, çekin uygulamada vadeye tabi tutulan, kredi aracı etkisi gösteren bir kambiyo senedi olduğunu iddia edenlerin sayısı artmıştır. Ülkemizde 20 milyonun üzerinde çek ibrazı söz konusudur. Bu çekler, ciro ile birlikte birden fazla ticari işlemin finanse edilmesinde kullanılmaktadır. Bu sebeple, son yıllarda çekin uğradığı güven kaybının ortadan kaldırılması ve bononun güvenli bir şekilde kullanılmasını sağlamak ulusal ekonomi bakımından önem arz etmektedir.

B. Güvenin Temini, Sahteciliğin Önlenmesi

Ticaret hayatında, çek ve bonoda sahtecilikle, sahte imza, yetkisiz temsil gibi durumlarla sık sık karşılaşmaktadır. Bu durum çeker ve bonoya olan güveni sarsmaktadır. Bu noktada, güveni arttırmak için karekodlu çek¹⁸ gibi teknolojik çözümlere¹⁹ başvurulmuştur.²⁰ Teknoloji, sahteciliğin engellenmesi, çek ve bonoya güvenin artırılmasında önemli bir katkı sağlayabilir.²¹ Böylece, elektronik çek ve bono ile aynı zamanda ödemelerde kayıt dışılığın önüne geçilmesi ve teknolojik gelişmeler kapsamında çek ve bononun tedavül sürecinin tüm ilgililer tarafından takip edilebilmesi mümkün olacaktır. Bu, çek ve bono aracılığıyla yapılan kredilendirme mekanizmasının etkin şekilde çalışmasına katkı sağlayacak bir potansiyel anlamına gelmektedir.²²

¹⁸ 09.08.2016 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 15.07.2016 tarihli ve 6728 Sayılı Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun (Bkz. RG. 09.08.2016, S. 29796) TTK'ya karekodlu çek düzenlemesini eklemiştir. Buna göre, 6728 sayılı Kanunun m. 70 hükmüyle TTK m. 780'e yapılan ekleme ile çekin şekil şartları yönünden yeni düzenlemeler getirilmiştir. Bu yenilikler çekin seri numarası ve karekodun çekte zorunlu şekil şartı olduğudur. Buna göre, çekin seri numarası ve karekodun ancak bankalar tarafından basılan çek yapraklarında yer alacağı; çek sözleşmesi olmadan düzenlenen çekin geçerli olmayacağı açıktır. Öte yandan, yabancı bankalar tarafından basılan çeklere ise istisna getirilmiştir (Bkz. 6728 sayılı Kanun m. 71. maddesi ile değişik TTK. m. 781/4).

¹⁹ Bu amaçla başvuru bir diğer teknolojik tedbir düzenlemesi de çek takas sistemidir. Bu sistem 02.07.2018 tarihinde yürürlüğe giren Çek Takas Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik (Bkz. RG. 09.06.2018, S. 30446) ile düzenlenmiştir.

²⁰ Reha Poroy ve Ünal Tekinalp, *Kıymetli Evrak Hukuku Esasları* (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2019), 318-320.

²¹ Atakan, "Kıymetli Evrak," 549.

²² Teklif Genel Gerekçesinde bu durum şu şekilde ifade edilmiştir: "Güvenin temini ve tercih edilirliliğinin artırılması için çek ve bononun elektronik ortamda oluşturulması yoluyla, sahte çek düzenlenmesi, imza taklidi vb.

C. Tedavülün Takip Edilmesi

Çek ve bononun fiziksel olarak tedavülünün takip edilmesi güçlükler arz etmektedir. Bu durum ödemelerde kayıt dışılıkla mücadelede zaaf lar ve tereddütler yaratan bir durumdur. Elektronik çek ve bono ile tedavül ve ciro sürecinin adeta adım adım elektronik ortamda izlenebilmesi mümkündür.²³ Bu elektronik izleme elektronik para ve internet bankacılığında hâlihazırda mevcuttur. Böylece, çek ve bononun kayıt dışı ekonomide kullanılmasıyla etkin mücadele için, dijital izleme ve kayıt teknolojileri aracılığıyla kolay ve doğru bir şekilde veri toplanabilecektir.²⁴ Veri toplama, Elektronik Çek ve Bono Sistemi ve bu Sistemin İşleticisi için hayati önemdedir. Bu sebeple, sisteme entegre olan tüm bankaların, kendi sistemleri kanalıyla gerçekleştirilen elektronik kambiyo taahhüdü, onay ve ibraz işlemleri ile kendi kayıtlarında bulunan ve sistemde işlem yapan kişilerin, daha önce sisteme tanımladıkları veriler ile bunlarda meydana gelen değişiklikleri ve güncel iletişim bilgilerini işletici kuruluşa iletmekle, işleticinin ise bunları sürekli güncellemek ve periyodik şekilde Hazine Bakanlığına raporlamakla yükümlü tutulmaları söz konusudur.²⁵

dolandırıcılıklar ile çek ve bononun çalınması, kaybedilmesi gibi durumlar engellenebilecektir.”

²³ Elektronik çek ve bononun sadece elektronik ortamda düzenlenen ve ciro edilen senetler olmasından ötürü, düzenleme tarihi ve ciro tarihi, bunların elektronik ortamda yapıldığı andır.

²⁴ Tedavülün takibi, kayıt dışılığın önlenmesi, suçun finansmanı ile mücadele edilmesi, müracaat hakkının etkin kullanılmasının sağlanması gibi amaçlarla, Kanun Teklifi çalışmalarında, hamiline elektronik çekin kabul edilmediğini ifade etmek gerekir. Tıpkı hamiline senetler için getirilen bildirim mükellefiyetinde olduğu gibi burada da merkezi bir kayıt takip sistemiyle bu senetlerle yapılan işlemlerin takip edileceği, yani kayıt altına alınmasının hedeflendiği anlaşılmaktadır.

²⁵ Sistem işleticisinin Karekodlu Çekler için aynı yönde bir diğer raporlama yükümlülüğü için bkz. Çeklerde Karekod Uygulamasına İlişkin Tebliğ m. 11/3.

Tedavülün elektronik olarak kaydedilmesi ve takip edilmesi, lehine çek ve bono düzenlenen ve ciro edilenler ile bunlar lehine aval verecek olanların, bu çek ve bono ile kendisinden önce kambiyo taahhüdü altına girenlerin geçmiş ödeme bilgilerine çok kolay şekilde erişebilmeleri, çeki ya da bonoyu kabul edip etmeme kararını sağlıklı şekilde vermelerine de yardımcı olması beklenen bir olanaktır.²⁶ Elektronik tedavül ve takibin, ödemelerin etkin ve düzenli şekilde yapılması halinde, çek ve bononun ödeme ve kredi fonksiyonlarının etkin şekilde çalışmasını desteklemesi olasıdır. Yine, elektronik çek ve bononun ciro edilebilmesi için fiziken teslim zorunluluğunun bulunmaması da taraflara gerek maliyet gerekse zaman tasarrufu sağlayacaktır.²⁷ Öte yandan, bu durum beraberinde

²⁶ Bkz. Teklif Genel Gerekeçesi.

²⁷ Elektronik çek ve bononun ikincil bir faydası olaraksa, fiziksel çek ve bono için kullanılan kağıtların üretim, saklama ve taşıma maliyetleri gösterilmektedir. Uygulamada, bankalar çek yapraklarının basımı için özel olarak üretilen kâğıtları yurt dışından yüksek bedellerle ithal edilmektedir. Bu kağıtlar kullanılarak toplu şekilde basılan çek koçanları bankaların stoklarında saklanmaktadır. Elektronik çekin, çek koçanı basılması gerekliliğini ve stok maliyetini ortadan kaldırması umulmaktadır. Yine bankalar tarafından tahsil ya da teminata alınan çeklerin şubeler, bölge müdürlükleri ve genel müdürlüklere taşınmasına veya buralarda saklanmasına gerek kalmayacaktır. Bu durumun bankalar tarafından, müşterilere yüklenen maliyetleri ortadan kaldırması tali bir fayda olarak dikkate alınabilir. Bu hedefler ve araçlar ile stok, basım, taşıma ve saklama maliyetleri gibi bazı maliyetlerden çek ve bononun dijitalleştirilmesiyle sakınılması öngörülmektedir. Gerçekten de bu yan maliyetler çek hesap sahiplerine ve banka müşterilerine yansıtılan maliyetler olarak karşımıza çıkmaktadır. Lakin bu maliyetlerin yerine Teklifte öngörülen sistem işleticisinin, işletim hizmetleri dolayısıyla birtakım maliyetleri ve ücretleri sistemin kullanıcılarına yansıtması olasılığı söz konusudur. Bu sistem işleticisi ücretleri ise yeni düzenlemeyle bertaraf edileceği düşünülen maliyetlerin yerini almaya adaydır. Teklifte sistem işleticisi olarak 19.10.2005 tarihli ve 5411 sayılı Bankacılık Kanunu uyarınca kurulan Türkiye Bankalar Birliği Risk Merkezi kabul edilmiştir. Elektronik Çek ve Bono Sistemini kurma ve işletme yükümlülüğü sistem işleticisindedir.

elektronik ortamda finansal veri mahremiyeti tartışmalarını getirecektir.

Özellikle çeklerde, çek defteri çek hesabı sahibine teslim edildikten sonra çek yaprakları ödeme, tahsil ya da teminata verme amacıyla bankalara gelmediği sürece, keşidecinin kaç adet çek keşide ettiğini tespit etmek mümkün değildir. Bir diğer önemli sorun ise çek hesabı sahibi hakkında, bir mahkeme tarafından çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararı verildiği hallerde, hakkında yasaklılık kararı verilen kişinin elindeki boş çek yapraklarını bankaya iade yükümlülüğü söz konusu olmasına karşın, kişiyi bunları iade etmeye zorlayan bir mekanizmanın bulunmamasıdır. Çek yasaklısı birinin buna rağmen elindeki çek yapraklarını keşide etmeye devam etmesi fiilen mümkündür. Uygulamada da bu tür örneklerle karşılaşmaktadır. Bu durum ise hem keşideci, hem lehtar ve hem de cirantalar bakımından ödeme, güven, takip işlemleri bakımından zorluklara, kayıplara yol açmaktadır.²⁸ Bu somut sorun Kanun Teklifi çalışmalarında doğrudan dikkate alınmıştır. Böylece, Kanun Teklifi ile kurulması önerilen Elektronik Çek ve Bono Sistemi²⁹ üzerinden, keşidecinin tüm çeklerinin sayı ve

²⁸ Poroy ve Tekinalp, "Kıymetli Evrak Hukuku Esasları," 389 ve 396ff.

²⁹ Elektronik Çek ve Bono Sistemi, bu iki kambiyo senedine yönelik olarak beklenen yasal düzenlemede ele alınacak olan düzenleme, ciro, aval, ödeme gibi işlemlerin gerçekleştirilmesi amacıyla kurulacak olan banka sistemlerinin ve ilgili diğer sistemlerin birbirleri ile ilişkisini mümkün kılacak olan ana sistemi ifade edecektir. Elektronik çek ve bono düzenlenmesi, ciro edilmesi vb. bütün işlemlerin mutlaka bir banka üzerinden yapılması zorunlu tutulacaktır. Elektronik Çek ve Bono Sisteminin, 5411 sayılı Kanununun ek 1. maddesi hükmü uyarınca kurulan Türkiye Bankalar Birliği Risk Merkezi tarafından kurulması ve işletilmesi beklenmektedir. Bilindiği gibi, Türkiye Bankalar Birliği Risk Merkezi, Kanunlarla kendisine verilen benzer yetkileri Hazine ve Maliye Bakanlığının görüşü ve Bakanlığın onayı ile 5411 sayılı Kanunun ek 1.

tutarının, lehtar ve cirantalarca görülebilmesi, keşidecinin bir çeki karşılıksız kaldığında bankaların o kişinin henüz keşide etmediği diğer tüm çek kayıtlarını anında iptal etmelerine olanak sağlanması, bu suretle alacaklıların tahsilat risklerinin azaltılması hedeflenmektedir.³⁰

Çekin elektronik tedavülü, müracaat hakkının kullanılmasını tam ve etkin şekilde desteklemesi yönüyle de önem arz etmektedir. Zira bir çekin hamilinin, müracaat borçlularının tamamını tespit etmesi ve bu kişilere erişerek alacağını tahsil etmesi uygulamada hiç de kolay değildir.³¹ Kanun Teklifinde, Elektronik Çek ve Bono Sistemi üzerinden, ciro silsilesine girenlerin kayıt altına alınması yoluyla müracaat borçlularına ulaşmayı kolaylaştırma fonksiyonu önerilmektedir.³² Tabi bu öneri, veri kayıt takip sistemi, diğer yanıyla başka bir dijital-finansal veri mahremiyeti sorunu ve tartışması anlamına gelmektedir.

Teklifte bononun tedavül güvenliği içinse karekod uygulamasına başlanması önerilmektedir. Karekodlu bononun uygulamasında, alacaklıya, düzenleyenin geçmiş ödeme

maddesinin 11. fıkrası uyarınca kurulmuş şirketler veya 5941 sayılı Kanununun 8. maddesi uyarınca yetkilendirilmiş kuruluş aracılığıyla kullanabilmektedir. Buna göre, elektronik çek ve bono hizmeti veren bankaların, sistemlerini Elektronik Çek ve Bono Sistemine entegre etmeleri zorunlu olacaktır. Ancak bir bankanın elektronik çek ve bono hizmeti vermesi zorunluluğu öngörülmemektedir. İşletici kuruluşun sistemin kullanımını kolaylaştıracak ve güvenliği artıracak geliştirmeleri zaman içinde yapması olasıdır ve açıkçası gereklidir. Bunların arasında öncelikle, işletici kuruluşun, lehine çek, bono düzenlenen ve ciro edilen kişiler ile bunlar lehine aval verenlerin erişimine sunacağı veri ve bilgileri kullanarak ilave istatistikî bilgiler içeren servis ve ürünler geliştirmesi, sayılanlara sunması orta vadedeki hedefleri arasında sayılabilir.

³⁰ Bkz. Teklifin Genel Gerekçesi ve Madde Gerekçeleri.

³¹ Hayri Bozgeyik, *Poliçede Müracaat Hakkı* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2003), 154; Dursun, *Karşılıksız Çek Keşide Etmenin*, 49.

³² Aynı sayede imza itirazı, çek ve bononun rıza hilafına elden çıkması yönündeki ihtilafların da azalması umulmaktadır.

performansına erişme ve bonoyu kabul edip etmeme kararını bu bilgi ışığında verme olanağının karekodlu çekte olduğu şekilde sunulması, böylece bonoya olan güvenin pekiştirilmesi planlanmaktadır.³³

II. ELEKTRONİK ÇEK VE BONO İÇİN ÖNGÖRÜLEN DÜZENLEMELER

A. Genel Olarak

Elektronik çek ve bonoya duyulan ekonomik ve hukuki ihtiyaca istinaden hazırlanan Kanun Teklifinin genel dayanak ve gerekçelerini göz önünde bulundurduğumuzda, Kanun Teklifi ile öngörülen düzenlemelerin kapsamı, ana hatlarıyla ortaya çıkmaktadır. Genel gerekçelerin ötesinde maddelerin detayları incelendiğinde ise yapılacak düzenlemelerin ticaret hayatını derinden değiştireceği görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, çek ve bononun teknolojiyle modernize edilmesi, bu iki klasik kredi ve ödeme aracının karakteristik yapısında kalıcı ve derin tesirler meydana getirecektir.³⁴ Bu noktada, elektronik ortamda yapılacak düzenleme, ciro, ibraz, ödeme gibi işlemlerde imza,

³³ Bonoda karekodun kabul edilmesi ve zorunlu kılınması halinde, bundan önceki karekodsuz bonoların akıbetinin ne olacağına da açıkça düzenlenmesi önem arz eder. Teklifte, belirli bir tarihten (Teklifin kanunlaşması halinde yürürlük tarihi) evvel düzenlenen bonolarda karekod olmamasının bunların geçerliliğini etkilemeyeceği yerinde bir şekilde ifade edilmiş, yine belirli bir tarihten sonra ise karekod olmaksızın düzenlenmesi halinde bono vasfının söz konusu olmayacağı öngörülmüştür. Bu durumun, yasalaşması halinde yürürlük tarihi itibarıyla karekodsuz bono düzenleme yasağı olarak yorumlanması hatalı olmayacaktır. Türkiye’de yerleşik olmayan kişiler tarafından yurt dışında düzenlenen veya düzenlendiği yer gösterilmeyen bonolarda ise karekodun bulunmamasının bir istisna ile bu geçersizliğin haricinde bırakılması söz konusudur.

³⁴ Öte yandan, Kanun Teklifinde terim birliği noktasında bir kararsızlık veya dikkatsizlik olduğunu gözlemlemekteyiz. Zira Teklifte, elektronik ortamda düzenlenen çek, elektronik düzenlenen çek, elektronik çek gibi birbirinden farklı ibareler kullanılarak birtakım tereddütlere yol açılmaktadır.

ibraz, teşhis gibi işlemlerin mümkün hale getirilmesi ve elektronik ortama uyarlanması gerekmektedir. Bu durum, Türk Borçlar Kanunu, Türk Ticaret Kanunu, HMK, İİK gibi bazı temel kanunlarda değişiklikler yapılmasını gündeme getirecektir.³⁵

Bilindiği gibi, Türk Borçlar Kanunu m. 15 ve 16'ya göre kural, imzanın, sahibi tarafından el yazısı ile atılmasıdır. Temel kural elle imza olsa da teknoloji imzayı da elektronikleştirilmiş ve kanun koyucu bu sebeple her şeyden evvel imzaya dair teknolojileri dikkate almış ve düzenlemiştir. Kanun koyucu, elektronik imzanın, güvenlik açısından gerekli özelliklerini sağlamak şartıyla, sadece ispat gücü açısından değil, prensip itibarıyla tüm sonuçları bakımından elle atılan imza ile aynı hukuki etkiyi doğuracağını kabul ve tanzim etmiştir. Öte yandan, TTK. m. 1526/1 gereği, poliçe, bono, çek, makbuz senedi, varant ve kambiyo senetlerine benzeyen senetlerin güvenli elektronik imza ile düzenlenmesine izin verilmemiştir.³⁶ Bahse konu senetlere ilişkin kabul, aval ve ciro gibi senet üzerinde gerçekleştirilen işlemler de güvenli elektronik imza ile yapılamamaktadır. Bir tek konşimentonun imzasının³⁷ elle, faksimile baskı, zımba, ıstampa, sembol şeklinde mekanik veya elektronik herhangi bir araçla da atılabileceği TTK. m. 1526/2 ile kabul edilmiştir.³⁸ Ticaret hayatı ve ticari işlemlerin biçimleri

³⁵ Demirci, "Türk Hukukunda," 6-8.

³⁶ TTK. m.1526/1 ile kambiyo senetleriyle makbuz senedi ve varantın elektronik imza ile düzenlenmesini kabul etmemiştir. Bu senetlerin mutlaka ıslak imza ile imzalanmasını geçerlilik şartıdır. Buna karşın, adi senetlerin elektronik imza ile düzenlenebilmesinin önünde bir engel bulunmamakta, adi senetler elektronik imzayla tanzim edilebilmektedir.

³⁷ Ahmet Said Ber, *Elektronik Konşimento* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018), 95.

³⁸ Kıymetli evrak, teknolojik gelişmeler ve bu gelişmelerin meydana getirdiği hukuki ve fiili sonuçların ışığında yeniden yorumlanmaya gereksinim duymaktadır. Örneğin, el ile atılan imza başta olmak üzere kıymetli evrakın çeşitli unsur ve uygulamaları reforma açıktır. Bunun en eski ve kabul edilmiş örneği Sermaye Piyasası Kanunu m.13'e dayanan varakasız

değişip elektronikleşirken ticaret araçlarının, ticaret senetlerinin ve para senetlerinin bu değişime uyum sağlamaması mümkün değildir. Detaylarını aşağıda ele alacağımız üzere, gündemdeki Kanun Teklifi ile ana hatlarıyla yapılmak istenen düzenlemeler; sahte çek düzenlenmesinin ve imza taklidinin önüne geçilmesi, dolandırıcılıkların azaltılması, çalınma ve kaybetme hallerinin engellenmesi, haciz ve iptal işlemlerinin basitleştirilmesi³⁹, tek tip ibraz süresi, elektronik tedavül ve bono bakımından tek vade uygulamasına geçilmesi şeklinde sıralanabilir.

1. Fiziksel Çek ve Bononun Durumu

Elektronik çek ve bononun yasal bakımdan düzenlenmesinden sonra, fiziksel çek ve bononun bundan ne şekilde etkileneceği akla ilk gelen sorulardandır. Acaba bu olası yeni yasal düzenleme, fiziki çek ve bonoyu ortadan kaldıracak mı? Yoksa aynı anda hem fiziksel hem de elektronik türleri olan senetler mi söz konusu olacak? Açıkçası, elektronik çek ve bono yasa ile düzenlendiğinde, bunun fiziksel çeki ve bonoyu hemen ortadan kaldırması, bunların hâlihazırda yaygın şekilde kullanılmakta olmasından ötürü mümkün değildir. Yapılan çalışma incelendiğinde, Kanun Teklifinin, elektronik çek ve

kıymetli evraktır. Varakasız kıymetli evrak, kıymetli evrakın zorunlu senet unsurunda yarattığı istisna ile elektronik çek ve bononun mümkün olmasının yolunu açan öneme sahip bir öncüdür. Bkz. Fırat Öztan, *Kıymetli Evrak Hukuku* (Ankara: Yetkin Yayınları, 1997), 324. Böylece kıymetli evrak senetten bağımsız maddi olmaktan çıkartılan bir kıymet hakkına dönüşmüştür. Ayrıca bkz. Asuman Turanboy, *Varakasız Kıymetli Evrak* (Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1998), 42.

³⁹ Elektronik çek ve bononun haczi, dijital bir haciz işlemi olarak alacak haczi vasfında olmak üzere mümkün ve pratik olmalıdır. Bu durumda, Elektronik Çek ve Bono Sisteminde hacze ilişkin bir kayıt konulması mümkün ve yeterli olacaktır. Haczedilmiş bir çek veya bono miktarının, haciz bildiriminden evvel veya sonra şu veya bu şekilde tahsil edilmesi halinde, bu meblağ tahsilatı alan banka tarafından haczi uygulayan icra mercii hesabına aktarılarak haciz dışına çıkartılmasının önüne de kolayca geçilebilir. Haczedilen çek ve bono, ciro ve iptal edilemez.

bonoyu kapsadığı, fiziksel çek ve bonoyu ortadan kaldıran bir düzenleme içermediği, böyle bir hedefinin olmadığı görülmektedir.⁴⁰

Beklenen yeni düzenlemenin kapsamı ve gayesi çek ve bononun elektronik ortamda düzenlenmesi ile ciro edilmeleri, devredilmeleri ve ödenmelerine ilişkin kuralların belirlenmesidir. Bu bakımdan Kanun Teklifi, elektronik ortamda düzenlenen çek ve bonoyla ilgili işlemleri kapsamaktadır. Bu durumda, Türk Ticaret Kanunu ve Çek Kanununun, çek ve bono hakkındaki ilgili düzenlemeleri yürürlüğünü koruyacaktır. Hatta elektronik çek ve bonoya dair yasada hakkında hüküm bulunmayan hallerde TTK ve Çek Kanunu hükümleri kıyasen uygulanacaktır.⁴¹

Bu noktada üzerinde tereddüt yaşanan, henüz karar verilememiş görünen öncelikli bir diğer konu, belirli bir rakamın üzerindeki çek ve bonoların mutlaka elektronik olarak düzenlenip düzenlenmeyeceğidir. Şu an için bu konuda verilmiş net veya nihai bir karar bulunmamakla beraber, bu ihtimalin yüksek olduğunu, yani elektronik çek ve bono yasalaşırsa belirli bir miktarın üzerindeki için sadece elektronik olarak düzenlenme şartının konulacağını ön görmekteyiz. Teklifte bu konuda karar verme yetkisinin Cumhurbaşkanlığına tanınmış olması da kanaatimizi pekiştirmektedir. Bu uygulama, hem elektronik çek ve bononun kullanımını yaygınlaştırmaya hem de bir anda değilse bile zamanla fiziksel çek ve bono kullanımını sonlandırmaya yönelik bir geçiş sağlayacaktır. Böylece, fiziksel çek ve bonodan tamamen vazgeçilip geçilmeyeceği sorusu da cevaplanmış olmaktadır. Tekrar etmek gerekirse, geçiş

⁴⁰ Bkz. Teklif Genel Gereğesi.

⁴¹ Örnek vermek gerekirse yapılan Kanun Teklifi defilere dair özel bir düzenleme içermemektedir. Bu durumda, defiler için genel hükümler elektronik çek ve bonoda da kıyasen uygulama alanı bulur. Defiler hakkında detaylı açıklama için bkz. Lerzan Yılmaz, *Kambiyo Senetlerinde Defiler* (İstanbul: Aristo Yayınevi, 2007).

sürecinden sonra elektronik çek ve bono sistemi ve uygulaması oturduğunda, fiziksel çek ve bono kullanımını önce meblağ bakımından sınırlandırmaya gidilmesi, bundan sonra ise tamamen yasaklama yoluyla fiziksel çek ve bononun mazide kalması olasılığı oldukça yüksektir. Kanun Teklifinin son halinde, sadece belirli bir rakamın altındaki çek ve bononun fiziki olarak kullanımına izin verecek şekilde bu rakamı belirleme yetkisi Cumhurbaşkanlığına tanınarak bu olasılığa işaret edilmektedir. SPK'da yaşanan değişim ve dönüşümün sonucunda borsada işlem gören tüm hisse senetlerinin kaydileştirilerek fiziki hisse senetlerinin kullanımının sona erdiği⁴² dikkate alınırsa aynı durumun çek ve bono için de oldukça yüksek bir olasılık olduğu sonucuna varılabilir.

Bu bahiste cevap aranması gereken son soru, elektronikleşen çek veya bononun, daha sonra herhangi bir şekilde tekrar fiziki formda kullanılmasının mümkün olup olmayacağıdır. Teknik olarak bu mümkünse de böyle bir yolun açılması elektronik çek ve bono ile varılmaya çalışılan düzen ve amaçtan sapılması anlamına gelir. Bu sebeple, Kanun Teklifinde yer verildiği üzere, elektronik çek ve bonolar, çıktısı veya görüntüsü alınarak fiziki ortamda kambiyo senedi olarak kullanılmamalıdır.

Teklif göre elektronik çek, seri numarası belirtilerek, fiziken yapılacak başvuruyla bankaya ibraz edilebilir. Bu durumda kimlik doğrulaması yapılacağı ve fiziksel ibraz yahut tedavül söz konusu olmayacağı için bu elektronik çek veya bononun fiziki dönüşüme tabi tutulması olarak yorumlanmamalıdır.

⁴² Mücahit Ünal, *Sermaye Piyasası Araçlarının Kaydileştirilmesi* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2011), 76-77.

2. Yeni Kavramlar

Elektronik çek ve bono düzenlemesinin temelini yeni kavramlar ve bunların ne şekilde anlaşılacağına dair düzenlemeler ile tanımlar oluşturacaktır. O sebeple bu yeni kavramların, bunların unsurlarının kısaca ele alınmasında fayda bulunmaktadır.

a. Elektronik Çek ve Bono Kavramları

Hukukumuzda mevcut bir kavramın ve enstrümanın elektronik ortamda keşide edilecek ve kullanılacak olan versiyonuna dair yapılacak yeni düzenleme bakımından temel kavramlar “elektronik çek” ve “elektronik bono”dur. Bir tanıma göre elektronik çek, kağıt çeklerle birlikte yapılandırılan, geliştirilmiş yasal altyapısı ve iş süreçleriyle, benzer bütün elektronik işlemlerin verimliliğini, hızını ve güvenliğini birleştiren yeni bir ödeme aracıdır. Bu anlamda elektronik çek, kağıt olmaksızın, ödemenin sayısal imza ile taahhüt edildiği bir banka ödeme aracı olarak tanımlanabilir.⁴³ Bu tanım daha ziyade çekin kâğıt olmadan düzenlenmesine ve fonksiyonuna odaklanmıştır. Hukuki bakımdan ise ne elektronik çeki ne de bonoyu yeniden tanımlamaya gerek bulunmadığı akla gelebilir. Buna göre elektronik çek ve bono, bildiğimiz çekin ve bononun teknolojiden yararlanılarak elektronik ortamda düzenlenmesi, devredilmesi, ödenmesi şeklinde ortaya çıkan halidir.⁴⁴

Teklifte elektronik çek ve bono için, yukarıdaki yaklaşımımıza paralel bir şekilde, kısa ve sade tanımlara yer verilmiştir.⁴⁵ Buna göre elektronik çek, elektronik ortamda

⁴³ Ayşegül Karabıyık, “Alternatif Ödeme Aracı Olarak: Elektronik Çek Sistemi (E-Çek)-1,” *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, no. 38 (Nisan 2008): 81.

⁴⁴ Baytemür, “Elektronik Kambiyo,” 78.

⁴⁵ Yapılan Kanun çalışmasının bir önceki halinde yer verilen elektronik çek tanımı, “fiziken düzenlenmeyen, elektronik kimlik doğrulama veya güvenli elektronik imza yöntemiyle elektronik ortamda çek hesabının

düzenlenen, devredilen ve ödenen çek şeklinde tanımlanmışken, elektronik bono ise elektronik ortamda düzenlenen, devredilen ve ödenen bono olarak tarif edilmiştir. Her iki tanımın ortak özelliği çek veya bonoya tanım bakımından başka bir unsur eklemeksizin bunların elektronik ortamda düzenlenebileceklerini, devir ve ödeme işlemlerine konu edileceklerine işaret edilmekle yetinilmesidir.

Elektronik çekin unsurları belirlenirken esas alınacak hükümler TTK m. 780 ve 5491 sayılı Çek Kanununun 2. maddesidir. Bu maddelerde çek için öngörülen zorunlu unsurlardan, niteliği itibarıyla elektronik çek için zorunlu ve uygun olanların dikkate alınması gerekir. Bu zorunlu unsurlara “Elektronik ibraz başlangıç tarihi” ve “Çek hesap sahibinin güvenli elektronik imzası veya elektronik kimlik doğrulama yöntemiyle oluşturulan kaydı” unsurlarının eklenmesi söz konusudur. Yöntem olarak, elektronik çekin unsurlarının belirlenmesinde bu yaklaşım isabetli olmuştur.⁴⁶

Elektronik bono için ise aynı durum TTK m. 776’da yer bulan zorunlu unsurlardan bu yeni nesil bonoya uygun olanların tespiti ve dikkate alınması şeklindedir. Diğer yandan, elektronik bono banka sistemi aracılığıyla elektronik ortamda düzenlenip, yetkili hamilin banka hesabına ödeneceği için TTK’da bono için yer alan “düzenleme yeri” ve “ödeme yeri” gibi zorunlu unsurlar elektronik bononun unsurlarının arasında yer almayacaktır. Böylece elektronikleşme, bono bakımından

bulduğu muhatap bankanın sisteminden Elektronik Çek sistemine erişim sağlanarak düzenlenen emre yazılı, tam ciro ile devredilebilen kayıtsız ve şartsız belirli bir bedelin ödenmesi hususunu içeren havaleyi ve elektronik kambiyo senedi” şeklindeydi. Devam eden çalışmalarda bu uzun ve unsurlara odaklanan tanım yerine, kısa bir tanımın tercih edildiği tespit edilmektedir.

⁴⁶ Karabıyık, “Alternatif Ödeme,” 89.

fiziki mekân kayıtlarını kullanmaya olan ihtiyacı sona erdirecektir.⁴⁷

b. Elektronik Çek ve Bono Sistemi

Elektronik Çek ve Bono Sistemi'ni açıklamak gerekirse bu sistemin banka sistemleriyle diğer sistemlerin birbiriyle olan ilişkisini sağlayan bir sistem olarak Bankalar Birliğinin sistem işleticisi pozisyonunda olacağı bir çek ve bono sistemi üzerinden kurgulanması öngörülmekte ve beklenmektedir.⁴⁸ EÇBS olarak kısaltabileceğimiz bu sistem, elektronik çek ve bono için yeni düzenlemelerle yapılması mümkün hale gelecek olan tüm kambiyo senedi işlemlerinin gerçekleştirilmesi amacıyla kurulacak olan banka sistemleri ve ilgili diğer sistemlerin birbirleriyle ilişkisini sağlayan bir sistem şeklinde kurgulanacaktır.⁴⁹

Sistem, tedavül ve ciro sürecinin her adımının elektronik ortamda izlenebilmesini mümkün kılmak amacıyla

⁴⁷ Baytemür, "Elektronik Kambiyo," 174.

⁴⁸ Çotuksöken, "Dijitalleşme," 4: "Bu sistem elektronik çeklerin keşide edilmesi (düzenlenmesi), ciro edilmesi, avalı, elektronik ibrazı, iptali, haczi, karşılıksız çıkması ve bunlara ilişkin bütün onaylar ile taslakta düzenlenen tüm işlemlerin gerçekleştirileceği, tüm bankalar ve ortak çek platformu işleticisi nezdinde kurulu sistemleri de içeren bir sistemler bütünü ifade etmektedir."

⁴⁹ Bu sistemin gerek içereceği veriler ve gerekse sunacağı hizmetler bakımından güvenli şekilde işlemesi son derece önemli bir konumdadır. Buna göre sistemin güvenli şekilde işletilebilmesi için uyulması gereken asgari unsurlar sistemin işlemeye başlamasından evvel belirlenmeli ve uygulanmalıdır. Bu yapılırken, işletici kuruluş tarafından BDDK'nın bankacılık hizmetlerinin sunulduğu sistemlerin güvenliğine dair uyguladığı standartları belirleyen ilgili mevzuatının dikkate alınacağını öngörüyoruz. Günün sonunda, sistemin hem kurulması hem de işletilmesinin sorumluluğu işletici kuruluştaki kalacağı için işletici, güvenliğe ilişkin asgari unsurlara uyulmasıyla ve sistemin güvenliği hususunda gerekli önlemleri almakla mükellef kılınacaktır.

öngörülmüştür.⁵⁰ Böylece kayıt dışı ekonomiyle etkin mücadele edilebilir, bu amaçla gerek duyulan veriye ulaşılabilir. Öte yandan, uygulamada önemli bir sorun olan lehine çek ve bono düzenlenen ve ciro edilenler ile bunlar lehine aval verecek olanların, bu çek ve bono ile kendisinden önce kambiyo taahhüdü altına girenlerin geçmiş ödeme bilgilerine ulaşamamaları da bu sistem ile çok kolay şekilde çözüme kavuşturulacaktır. Böylece, çeki ya da bonoyu kabul edip etmeme kararı daha sağlıklı bir şekilde verilebilecektir. Tabi tüm bu bireysel faydaların asıl nihai toplu hedefi çek ve bono ile gerçekleştirilen kredi mekanizmasının etkin şekilde çalışması, kredi kartının ve diğer finansal çözümlerin gölgesinde kalan çek ve bononun teknoloji ile donatılarak rekabet gücüne sahip kılınmasıdır.⁵¹ Sistem, açık bankacılık uygulama ve teknolojileriyle de uyumludur.⁵²

c. Elektronik İbraz ve Elektronik İbraz Başlangıç Tarihi

Diğer bir yeni kavram, elektronik ibrazdır. Çekin ödemek için muhatap bankaya, 5941 sayılı Çek Kanununun 8/1 hükmü çerçevesinde işletilen çek takas sistemiyle⁵³ iletilmesi elektronik

⁵⁰ Sistemin bir diğer yasal bileşeni olarak; Açık Bankacılık kavramını da tanımlayan Bankaların Bilgi Sistemleri ve Elektronik Bankacılık Hizmetleri Hakkında Yönetmelik, 15.03.2020 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanarak 01.07.2020 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

⁵¹ Demirci, “Türk Hukukunda,” 38.

⁵² Bertaç Şakir Şahin ve Barış Cihan Cantürk, “Türkiye’deki Hukuki Altyapı ve Ödeme Hizmetleri Yönergesi 2 Bağlamında API Teknolojisi ve Açık Bankacılık,” *Maliye ve Finans Yazıları*, no. 114 (2020), 168-170.

⁵³ Çek Takas Sistemi, 02.07.2018 tarihli Çek Takas Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik uyarınca, Takasbank nezdinde yürütülmekte olan takas sistemiyle, fiziki çekler şu anda kullanılıyor olmakla beraber, e-çek sistem altyapısının ilk ve en önemli kısmını oluşturmaktadır.

ibraz olarak kabul edilmektedir.⁵⁴ Elektronik ibrazla bağlantılı olarak üzerinde durulması gereken bir diğer kavram ise elektronik ibraz başlangıç tarihidir. Elektronik çek için çek düzenlenirken düzenleyen tarafından belirtilen ve hamilin çeki bankaya ibraz edebileceği en erken tarih elektronik çekin elektronik olarak ibraz işlemini yapmaya başlayabileceği ilk andır. Buna göre, hamil söz konusu çeki, düzenleyen tarafından çek tanzim edilirken belirtilen tarihten daha evvel bankaya ibraz edemeyecektir. Bu durumda, aslında yeni bir tip elektronik vadeli senetten bahsetmek mümkündür. Diğer bir görüşe göre ise çekin bu şekilde elektronik ortamda, elektronik ibraz başlangıç tarihine tabi tutulması, ileri tarihli çek düzenlenememesi demektir.⁵⁵

Elektronik çekte ibraz süresi, elektronik ibraz başlangıç tarihini takip eden 10 gün olarak öngörülmektedir. Elektronik ibraz süresini ise düzenleyen belirlemektedir. Bu halde düzenleyenin hangi tarihten itibaren 10 gün içinde ödeme yapacağını belirleyeceği şekilde bir vade oluşturması dolaylı da olsa mümkün olabilmektedir.

d. Onay ve Teslim

Elektronik kambiyo taahhüdü⁵⁶ yapılması ciro ve devir işlemlerini kapsarken, Teklifte karşımıza çıkan bir diğer kavram "Onay"dır. Onay, çek ve bononun lehtar tarafından veya ciro

⁵⁴ Karabıyık, "Alternatif Ödeme," 83; Yürürlükteki düzenlemeye göre ve Kanun Teklifinden evvel elektronik ortamda düzenlenmesi halinde bunun çekte ileri tarihli çek sorununu sona erdireceği hakkında bkz. Mehmet Bahtiyar, "5941 Sayılı Çek Kanunu Açısından İleri Tarihli Çek," *Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1, no. 2 (2013): 53.

⁵⁵ Bahtiyar, "5941 Sayılı," 54.

⁵⁶ Teklife göre, çek ve bononun elektronik ortamda düzenlenmesi, ciro edilmesi ve aval verilmesi elektronik kambiyo taahhüdü işlemlerini oluşturur.

edilen tarafından elektronik ortamda teslim alınmasını ifade etmektedir.⁵⁷

Öngörülen sistem ve işlem sırasına göre; düzenleyen, çeki elektronik ortamda tanzim ettiğinde bu çek ancak lehtar tarafından onaylanmak kaydıyla zilyetlik lehtarın kendisine geçer. Bu şekilde çek düzenlendiği tarihten itibaren hüküm doğurmaya başlar. Aynı durum ciro bakımından da söz konusudur. Böylece fiziki çek ve bonodan farklı olarak ciro alan veya devir alan iradesini onay ile aktif bir irade şeklinde göstermektedir.⁵⁸

B. İbraz

Kanun Teklifinde, çek bakımından 10 günlük tek bir ibraz süresi, bono bakımından ise tek bir vade olarak belirli vade öngörülmektedir. Bu durumun sebebi çek ve bononun kullanımını basitleştirmektir.⁵⁹ Bu düzenleme yapılırken her iki senedin hem kredi hem de ödeme fonksiyonları göz önünde tutulmuştur.

Elektronik ortamda keşide, saklama, ödeme gibi sebeplerle fiziksel çek veya bonoda olduğu gibi çok sayıda farklı ibraz süresine veya vadeye gereksinim duyulmayacaktır. Tek vade tipi ve bir adet kısa ibraz süresinin benimsenmesi, çekin elektronikleştirilmesi yaklaşımıyla ve dayanak teknolojiyle uyumlu ve makul bir düzenlemedir.

İbraz süresinin, klasik anlamdaki ibraz süreleri arasında en kısa olan sürenin, tek süre olarak belirlenmesi çekin ödeme aracı karakterinin ön planda tutulduğunu işaret ederken bono için de

⁵⁷ Elektronik zilyetliğin şartları için bkz. Ahmet Said Ber, "Elektronik Olarak Devredilebilir Kayıtlara İlişkin UNCITRAL Model Kanunu (Çeviri), m. 10 ve 11," *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1, no. 2 (Aralık 2019): 449.

⁵⁸ Baytemür, "Elektronik Kambyo," 133, 140 ve 195.

⁵⁹ Bkz. Kanun Teklifi Genel Gerekçesi.

bu fonksiyonun ağırlık kazanacağını söylemek mümkündür. İbrahim anında, tıpkı fiziki çekte olduğu gibi, çek hesabında yeterli karşılığın bulunması halinde muhatap banka tarafından hamil hesabına çek bedeli aktarılacaktır.⁶⁰ Yani çek ve bononun kaydı araçlar olmasında olduğu gibi bunların ödeme işlemleri de kayden yapılacaktır. Kayden ödemenin yerine fiziken ödemenin mümkün olup olmadığına dair Kanun Teklifinde açık bir hüküm bulunmamaktadır. Öyleyse, açıkça yazılmasa ve kayden ödeme esas ödeme şekli olsa bile lehtar, isterse, en azından aksine bir hüküm konulmadıkça, ödemeyi kayden veya fiziken talep edebilir.

C. Etkin ve Kolay İptal Mekanizması

Elektronik çek ve bononun ciro edilebilmesi için fiziken teslim şartına tabi olmaktan çıkartılması bir diğer önemli yeniliktir. Yukarıda değindiğimiz gibi, fiziki çeklerde, çek defteri çek hesabı sahibine teslim edildikten sonra çek yaprakları ödeme, tahsil ve teminata verme amacıyla bankalara gelmediği sürece hangi çek yaprağının keşide edildiğinin bilinmemesi bir problem olarak tespit edilmektedir. Bu durumun yarattığı risklerin önüne elektronik kayıt ve takip sistemiyle geçilebilir. Nitekim elektronik çek ile kaç çek yaprağının ne zaman düzenlendiğinin, keşide edildiğinin ve kimde bulunduğu kolayca takip edilebilmesinin hedeflendiğini görmekteyiz.⁶¹

Birden fazla çek yaprağına sahip kullanıcının bir çekinin ödenmemesi halinde geri kalan çeklerin iade edilmesine yönelik taleplere riayet etmemesi olası ve riskli bir durumdur. Aksine bu durumdaki kişinin geri kalan çek yapraklarını keşide edip tedavüle sokması birçok kişi ve kurum için çığ gibi büyüyen sorunlara yol açabilmektedir. Oysa elektronik olarak düzenlenen ve takip edilen bir çekin ödenmemesi durumunda, geri kalan çekler bakımından bankanın devreye girip söz konusu

⁶⁰ Baytemür, "Elektronik Kambiyo," 175.

⁶¹ Demirci, "Türk Hukukunda," 39.

çekleri iptal edip kullanımlarını engellemesi teknik olarak mümkündür. Bu iptal hukuki değil teknik bir iptaldir. Bu iptal işlemiyle, çek yasağının etkin bir biçimde uygulanması mümkün olabilir.

Teklifte başka bir iptal hali daha öngörülmüştür. Buna göre, elektronik çekin ibraz edilene kadar hamil tarafından; elektronik bononun ise bedelin tamamı ödeninceye veya tahsil edilinceye kadar hamil tarafından iptal edilebilmesi önerilmektedir. Çek ve bononun bu şekilde iptal edildiği hallerde, bu durum, Elektronik Çek ve Bono Sistemi üzerinden düzenleyene, cirantalara ve aval verenlere iletilerek, şeffaflık ve bilgilendirmede teknik altyapıdan istifade edilmesi, yerinde ve doğru bir uygulama olarak, ödeme planlaması ve kredilendirme işlevleri bakımından fayda sağlayacaktır.⁶²

D. Müracaat Hakkının Kullanılmasında Kolaylık

Uygulamadaki bir diğer güçlük müracaat hakkının kullanılmasında yaşanan zorluklardır. Zira fiziki kambiyo senetlerinde müteselsil sorumluların, yani müracaat hakkı kapsamındaki müracaat borçlularının tamamının yetkili hamil tarafından saptanması, bu kişilere ulaşıp ödeme talep edilmesi ve takip işlemlerinin yapılması birtakım güçlükler arz etmektedir. Bu güçlüklerin önüne elektronik sistemle geçilebilir. Bu sistemle kambiyo taahhüdünde bulunanların, fiziki kambiyo senetlerindeki aksine, imza itirazında bulunmalarına imkân bulunmamaktadır. Senedin rıza hilafına elinden çıktığına yönelik itirazlar da sistem kayıtları ve elektronik imza kullanımıyla mümkün olmayacaktır. Bu iki çözümün sağlayacağı katkıyla müracaat hakkının daha etkin ve başarılı şekilde kullanılması mümkün olabilir. Bono bakımındansa karekodlu bononun, elektronik çek gibi, şimdi olmasa da bir süre sonra zorunlu hale getirileceği öngörülmektedir. Bunun, belirli

⁶² Karabıyık, "Alternatif Ödeme-2," 165.

bir tarihten sonra belirli bir rakamın üzerindeki bonolar için mutlaka karekodla düzenlenme şartının kabul edilmesi veya meblağ sınırı olmaksızın sadece karekod şartına tabi olarak bononun düzenlenebilmesi şeklinde olması mümkündür. Böylece, bono bakımından belirli bir tarihte vade şartına tabi tutulan elektronik bono karşısında diğer bono türlerinin ve vadelerinin önemini ve varlığını kaybedeceği öngörülmektedir.⁶³ Tek vade, karekod gibi unsurlar bono bakımından müracaat hakkının etkin şekilde kullanılmasına katkıda bulunacaktır.⁶⁴

E. Elektronik Çek ve Bononun Düzenlenmesi, İmza, Ciro, Ödeme

1. Elektronik Çek ve Bononun Düzenlenmesi

Kabul edilmesi halinde elektronik çekin ve bononun tamamen elektronik ortamda üretilebilen ve kullanılacak senetler olması sebebiyle ancak ve sadece bir bankanın sistemi üzerinden düzenlenmesi mümkün olabilecektir. Bu sistemde,

⁶³ Teklifte yer alan bir diğer hükme göre, kambiyo mevzuatı saklı kalmak kaydıyla, Türk lirası ve yabancı para cinsi üzerinden düzenlenecek çek ve bonolara elektronik ortamda düzenlenme zorunluluğu getirmeye, elektronik ortamda düzenlenmesi zorunlu olan çek ve bonoların tutarlarını belirlemeye, bu tutarları artırma ve azaltmaya Cumhurbaşkanı yetkili kılınmaktadır. Aynı hükme göre, Cumhurbaşkanınca belirlenen tutarların üzerinde bir bedelle elektronik ortam dışında düzenlenen çek ve bonolar, kıymetli evrak vasfını kazanamaz. 5411 sayılı Kanun uyarınca Türkiye’de faaliyet göstermeyen yurt dışında kurulu bankalarca bastırılan çekler ile yabancı ülke mevzuatı uyarınca yurt dışında düzenlenen bonolar ise bu hükümden istisnadır. Söz konusu düzenleme önerisi, çeklerin elektronikleşmesinin zorunlu kılınabileceğini, bunun meblağla belirlenebileceğini öngörmektedir. Ancak yabancı bankalarca bastırılan çeklerin bu kuralların dışında kalması kredibilite rekabetinde bir dezavantaj oluşturma riskine yol açmamalı, meblağa dair olası düzenlemede bu husus ve piyasa verileri dikkate alınmalıdır.

⁶⁴ Yürürlükteki düzenlemeye göre bankanın çeki elektronik ortamda düzenlemesi ihtimalinde hamilin müracaat hakkını kullanamayacağına dair bkz. Ülgen et. al., *Kıymetli Evrak Hukuku*, 280.

çek hesabı sahibinin talebiyle, banka tarafından sınırlı sayıda çek sayfasının veya bonoyu düzenleyen talebiyle banka sisteminde elektronik bononun, kaydi bir şekilde oluşturulması; tedavül, takip ve iade yahut iptal işlemlerini mümkün kılacak ve kolaylaştıracaktır. Böylece, ilgililerin, sistemde düzenlenen çeki ve bonoyu, bunların sayısını ve miktarını görmeleri, ödeme için gerekli karşılığı ayırmaları mümkün olacaktır.

Elektronik Çek ve Bono Sistemi'nde dikkat çeken bir diğer düzenleme ve kavram ise lehtarın adına düzenlenen çeki veya bonoya onay vermesidir.⁶⁵ Elektronik sistemde bu onay verme, fiziki çekteki ve bonodaki zilyetliği devralmaya benzetilebilir. Onay verilmesi ister istemez bir süreye bağlanmak durumundadır. Bunun için çekte en geç elektronik ibraz başlangıç tarihine ve bonoda vadeye⁶⁶ kadar onay verilebilir. Zira bu tarihlerden evvel bu senetler ibraz olunmayacağı, ödenmeyeceği için onayın pratik bakımdan etkisi ancak bu andan itibaren başlayacaktır. Onayla beraber çek ve bono, düzenlendikleri andan itibaren hüküm doğurmaktadır. Onay, bunların hukuki etkisini başlatan bir ön şart değildir.⁶⁷ Hem düzenleme hem de onay elektronik ortamda yapılacak işlemler olup, bunların elektronik kayıtları da ispat hukuku bakımından

⁶⁵ Elektronik ortamda çek ve bonoya dair yapılacak işlemlerin, unsurları bakımından TTK'ya uygunluğunun temini için lehine çek düzenlenen ve ciro edilenler ile aval verenler; çekte elektronik ibraz süresinin sonuna kadar, bonoda ise vadeye kadar, çek hesabı sahibinin, kendisinden önceki cirantaların ve aval verenlerin TTK'nın 776 ve 780. maddelerinin ikinci fıkraları uyarınca ulaşılan bilgilerine bunların rızası olmaksızın erişim sağlayabilmesi öngörülmektedir. Bu düzenlemenin KVKK açısından çeşitli eleştirilere yol açacağı, veri koruma hukukunda büyük bir istisna olan bankacılık uygulamalarının kapsamının genişletilmesine yol açacağı görüşündeyiz.

⁶⁶ Bankalar Birliğinin teklifine ve Bakanlığın Kanun Teklifine göre elektronik bono, sadece belirli bir günde ödenmek üzere düzenlenebilir. Vade, gün, ay ve yıl şeklinde açıkça belirtilir.

⁶⁷ Baytemür, "Elektronik Kambyo," 195.

yeni tür dijital delillerdir. Üzerinde çalışılan sisteme göre şayet henüz lehtar tarafından onaylanmamış ise düzenleyen, çeki veya bonoyu düzenleme tarihinden üç gün geçtikten sonra değiştirebilecek veya geri alabilecektir. Geri alınan veya elektronik ibraz başlangıç tarihine kadar onaylanmayan çek ve bono düzenlenmemiş kabul edilecektir. Onay, çekin veya bonoyla ödemenin lehtar tarafından kabulünü sağlayan bir işlem olduğu gibi, onay anından itibaren elektronik çek ve bono değiştirilemezlik özelliği kazanmaktadır.

2. Elektronik İmza

Bilindiği üzere, TTK. m. 1526/1 uyarınca poliçe, bono, çek, makbuz senedi, varant ve kambiyo senetlerine benzeyen senetlerin güvenli elektronik imza ile düzenlenmesine izin verilmemiştir. Ayrıca, bu senetlere ilişkin kabul, aval ve ciro gibi senet üzerinde gerçekleştirilen işlemler de güvenli elektronik imza ile yapılamamaktadır.⁶⁸ Bu sebeple, elektronik çek ve bonoda imza meselesi ilk akla gelen ve nasıl düzenleneceği merak edilen konuların başında yer almaktadır. Teklifte, elektronik çek ve bonoda, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'nda tanımlanan güvenli elektronik imzanın veya elektronik kimlik doğrulama yöntemlerinin kullanılabilmesi öngörülmektedir. Yani Teklif, TTK'nın çek ve bono bakımından elektronik imza ile düzenlenememe kuralını değiştirmektedir.⁶⁹

⁶⁸ Atakan, "Kıymetli Evrak," 544.

⁶⁹ Elektronik imzayla ve hatta uzaktan kimlik doğrulama yöntemleri ile çek ve bono keşide edilmesine dair ortaya konan cesur yaklaşım vekalet ve temsil bakımından korunamamıştır. Yapılan çalışmalarda varılan sonuca göre, Kanun teklifinde bunun tam olarak kabul edilmediğini, gerçek kişiler bakımından temsille veya vekâletle düzenlemenin uygun bulunmadığını fakat tüzel kişiler bakımından sadece sisteme kayıtlı olan temsilci veya temsilciler tarafından işlem yapılmasına olanak verilmesine olumlu yaklaşıldığını belirtmek gerekir. Elektronik çek ve bonoda avale dair bunların bedelinin tamamı veya bir kısmı için banka sistemi üzerinden aval verilmesinin mümkün olması beklenmektedir. Burada aval verme işlemi,

Getirilecek olan aksi yöndeki düzenleme ile elektronik çek ve bono bakımından hem güvenli elektronik imzanın hem de elektronik kimlik doğrulama yöntemlerinin kullanılmasıyla işlemlerin yapılması (keşide, devir ve diğer işlemler) mümkün hale gelecektir.⁷⁰

Güvenli elektronik imzanın ötesinde elektronik kimlik doğrulama yöntemlerinin ne olacağı hakkında da bir yönetmelik yapılması için Bakanlığa yetki verilmesi planlanmaktadır. Bankacılık hizmetlerinde bir süredir uygulanan bu yöntemlerin elektronik çek ve bono bakımından da uygulanması beklenmektedir. Bahse konu kimlik doğrulama uygulamalarında kişi, yer ve cihaz temelli doğrulama uygulamalarının, yazılımlarının ve operasyonunun söz konusu olacağına işaret etmek gerekir. Mevcut uzaktan kimlik doğrulama uygulamalarında zaman zaman hileli işlemlerin, dolandırıcılıkların, kopyalamaların ve benzer dijital yönlendirmelerle kişilere işlem yaptırılmasının söz konusu olduğunu nazara aldığımızda, elektronik çek ve bono bakımından bu uygulamanın çeker ve bonoya özgü tedbirlerle oluşturulmasının ve uygulanmasının önemi açıktır. Bu noktada önce güvenli elektronik imzayla başlatılacak olan uygulamanın, bir süre sonra uzaktan kimlik doğrulama yöntemleri de dâhil edilerek geliştirilmesi, sistemin güvenliğinin temini ve yeni olmasının risklerini daha doğru yönetmek için tercih edilmesi daha yerinde olur. Nitekim elektronik çek ve bono bakımından

çek ve bononun seri numarasına kimin lehine aval verildiğinin ve aval verenle ilgili bilgilerin belirtilmesiyle mümkün olacaktır. Eklemek gerekir ki TTK ile uyumun sağlanması için TTK m. 77, 780, 1526 gibi birçok hükümde değişiklik yapılması gerekecektir.

⁷⁰ Hasan Pulaşlı, *Kıymetli Evrak Hukukunun Esasları* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2019), 4.

uzaktan kimlik doğrulama yöntemlerinin⁷¹ ikincil bir düzenleme ile belirlenecek olması bu geçiş için uygun zamanın ve makul tedbirlerin temin edilmesine olanak sağlayabilir.⁷² Diğer yandan, elektronik takas alt yapısının mevcut ve faal olmasının yanı sıra, elektronik imzanın kullanılmasıyla kâğıttan elektronik çeke geçişin kolayca yapılabileceğini düşünüyoruz.⁷³

3. Elektronik Çek ve Bonoda Ciro

Elektronik çekte ve bonoda cironun, lehine ciro edilen kişi ve cironun türü belirtilmek suretiyle, ciro edenin hesabının bulunduğu bankanın sistemi üzerinden yapılması söz konusudur.⁷⁴ Böylece, tüm bilgilerin girilmesi gereğinden ötürü bu sistemde sadece tam cironun kabul ve tatbik olunması beklenmekte, hamiline çek ve bonoya, beyaz ciroya yer verilmemektedir.⁷⁵ Cironun türünün belirtilmemesi durumunda ise amacına göre temlik cirosu yapılmış sayılacaktır.

Tıpkı keşide işleminde olduğu gibi ciroda da fiziki teslim mümkün olmayacaktır. Bunun sonucu olarak, lehine ciro edilen, ciroya hesabının bulunduğu herhangi bir bankanın sistemi üzerinden ve en geç elektronik ibraz başlangıç tarihine kadar onay vererek zilyetliği teslim almış gibi değerlendirilecektir. Bu

⁷¹ Öte yandan, uygulamada, uzaktan elektronik kimlik doğrulama yöntemleriyle ilgili teknik altyapının çoğunlukla yurtdışı kaynaklı şirketler tarafından sunulan yazılım altyapılarıyla sağlandığının, bu şekilde temin edilen verilerin genellikle yurt dışına aktarıldığının da göz önünde bulundurulması gerekir. Finansal kişisel verilerin hem kişisel veriler hem de finansal işlem güvenliği bakımından, uzaktan kimlik doğrulama yazılımlarında işlenecek verilerin işlenmesi ve aktarılması noktasında ayrı bir hassasiyet konusu olacağını şimdiden öngörmek mümkündür. Ayrıca bkz. Demirci, "Türk Hukukunda," 39.

⁷² Bu durumda örneğin keşidecinin, hamile ödeme hakkını saklı tutmak suretiyle çeki hamiline tanzim etmesi de söz konusu olmayacaktır. Bkz. Şaban Kayıhan, *Kıymetli Evrak Hukuku* (Ankara: Seçkin, 2018), 48-49.

⁷³ Karabıyık, "Alternatif Ödeme-2," 161.

⁷⁴ Demirci, "Türk Hukukunda," 38.

⁷⁵ Baytemür, "Elektronik Kambiyo," 123-124.

onay, zilyetliğin elektronik şekilde devralınması niteliğinde olacağı için, onay ciro tarihindeki cironun onayı yani zilyetliğin bu anda devri vasfındadır. Dolayısıyla onaylanmış ciro, cironun tarihinde yapılmış cirodur.

Keşidede olduğu gibi geri alma kurumu ciroda da ciro tarihinden itibaren üç gün geçtikten sonra ve ancak onaylanana kadar ciro edenin tek taraflı tasarrufuyla mümkündür. Onaylandıktan sonra ise fiziksel senetler için de mümkün olduğu gibi hamil ve ona ciro edenin anlaşmaları üzerine elektronik çek veya bono iptal edilebilir. Geri alınması veya iptal edilmesi halinde ilgili ciro yapılmamış addolunur.⁷⁶ Tüm bu hükümler işlem basamaklarının elektronik takip ve kayıtlarına dayanmasını sağlamaktadır.

4. Elektronik Çek ve Bonoda Ödeme

Elektronik çek için ödeme, hamilin hesabının bulunduğu herhangi bir bankanın sistemi üzerinden çek takas sistemine sunulur ve Elektronik Çek ve Bono Sistemi aracılığıyla doğrudan muhatap bankaya ibraz üzerine yapılacaktır. Elektronik çekin, seri numarası belirtilerek, bankaya fiziken yapılacak başvuruya ibraz edilmesi ve banka sisteminden seri numarası kontrolü ile kayden teyit edilerek ödenmesi de mümkündür. Aynı şekilde bono bedeli, hamilin sisteme tanımladığı banka hesabına, bononun seri numarası belirtilerek kolayca ödenebilir. Elektronik bonoda ise vadeden önce, düzenleyenin veya cirantanın banka sistemi üzerinden ileteceği talep ve hamilin onayı ile ödemenin mümkün olacağı anlaşılmaktadır. Burada hamilin onayı, bononun Elektronik Çek

⁷⁶ Demirci'nin belirttiği üzere; bu noktada öncelikle elektronik ortamda çekin düzenlenmesi, tedavülü, cirosu ile ödenmesine ilişkin her türlü işlem ve sürecin gerçekleştirileceği elektronik çek transfer sisteminin tanımlanmasına ihtiyaç duyulmuş olup, Kanun teklifi ile bu süreçler tanımlanmıştır. Bkz. Demirci, "Türk Hukukunda," 37.

ve Bono Sistemi tarafından ödemeye açılmasını sağlayacaktır.⁷⁷ Bono bakımından da bono bedeli, hamilin sisteme tanımladığı banka hesabına, bononun seri numarası belirtilerek ödenecektir. Uygulamada, ödeme çoğunlukla ya banka aracılığıyla ya da takasa ibraz yoluyla olacaktır.⁷⁸ Öte yandan, çekten farklı olarak vadede bono bedelinin tamamı ödenmemesi halinde, bakiye miktarı vadeyi takip eden ilk iş günü faizi ile birlikte sırasıyla; düzenleyenin, varsa düzenleyen lehine aval verenin, yine varsa ilk cirantanın, ilk ciranta lehine aval verenin, ikinci cirantadan başlamak üzere ciro sırasına göre her bir ciranta ve sonrasında onun lehine aval verenin, sisteme tanımladıkları hesaplarından doğrudan tahsil edilmesi öngörülmektedir.⁷⁹ Buna göre, lehtar, ciranta ve aval sisteme hesap tanımlamak zorundadır. Bu suretle bonoya güvenin, ödemenin kolaylaştırılması, desteklenmesi suretiyle pekiştirilmesi hedeflenmektedir.⁸⁰ Ayrıca, sistem üzerinden kimin hesabından ödeme yapılırsa bu durum kayıt

⁷⁷ Karabıyık, "Alternatif Ödeme-2," 158.

⁷⁸ Ömer Cem Aksoy, "Türkiye'de Çek Takası ve Çek Takası Verileri Işığında Çek Kullanımının İncelenmesi" (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Uzmanlık Tezi, Ankara 2016), 14.

⁷⁹ Karekodlu çek sisteminde Findeks üzerinde tüm bu verilerin kayıtlı olduğu düşünüldüğünde, sistem işleticisinin bu verileri kullanarak ve bunlara ödeme bilgilerini ekleyerek hizmet sunacağı, bu suretle sistem işleticisinin karekod ve Findeks hizmetlerini sunan kurumla aynı olacağı anlaşılmaktadır.

⁸⁰ Topaloğlu, elektronik çeki ve elektronik çekle ödemeyi 2005 yılında yaptığı çalışmasında şu şekilde ele almış ve ifade etmiştir; "elektronik çek kâğıt tabanlı çekin e-imza ile oluşturulmuş elektronik versiyonudur. Borçlu müşteri kendi ekranında beliren elektronik çeki formunun unsurlarını tekemmül ettirdikten sonra e-imzası ile imzaladıktan sonra alacaklısına gönderir. Alacaklısı da bu çeki elektronik ortamda ulaştırır. Alacaklının bankası, söz konusu elektronik çeki muhatap bankadan tahsil ederek alacaklının hesabına aktarır. Bu şekilde ödeme veya ifa tamamlanmış olur." Bkz. Mustafa Topaloğlu, *Bilişim Hukuku* (Adana: Karahan Kitabevi, 2005), 208. Oysa Atakan'ın haklı olarak işaret ettiği üzere fiziki çekin elektronik suretini oluşturmakla sınırlı bir uygulamaya elektronik çek demek oldukça güçtür. Bkz. Atakan, "Kıymetli Evrak," 546.

altına alınarak, ödemeyi yapan, ödeme miktarı vb. bilgiler o bononun düzenleyeni, cirantaları ve ilgili diğer kişilere sistem üzerinden duyurulup bildirilmekle şeffaflık ve takip kolaylığı temin edilebilecektir. Bu uygulamada, bonoda protesto ve ihbar mükellefiyetini ortadan kaldırmak mümkün olabilir.⁸¹

Elektronik çek ise elektronik ibraz başlangıç tarihinden önce ibraz edilemezken; elektronik çek için tek bir ibraz süresi kabul edilerek, bu ibraz süresi, elektronik ibraz başlangıç tarihinden itibaren on gün şeklinde benimsenmiştir.⁸² Çekin düzenlenmesi mutlaka muhatap banka sistemi üzerinden gerçekleştirilmelidir. Muhatap banka ancak düzenlenen çek bakımından kısıtlamaya tabidir. Lehtar kendi adına düzenlenen çeklere, hesabının bulunduğu bir banka sistemi üzerinden en geç elektronik ibraz başlangıç tarihine kadar onay verebilir ve onay vermesi halinde zilyetliği devralmış olur. Onaylayanın bu şekilde yaptığı onay işlemi ile çek düzenleme tarihinden itibaren hüküm doğuracak şekilde tedavüle geçmiş olur. Fakat düzenleyenin, onayladığı çeki düzenleme tarihinden 3 gün geçtikten sonra değiştirebilmesi veya geri alabilmesi yönünde bir düzenlemenin olduğu görülmektedir. Geri alınan ve elektronik ibraz başlangıç tarihine kadar onaylanmayan çeklerin düzenlenmemiş sayıldığına hükme bağlandığını söyleyebiliriz. Benzer düzenlemeler ciro bakımından da geçerli olup ciro için sadece tam ciro esas alınmıştır. Açık ciro mümkün değildir. Cironun türünün belirtilmediği durumlarda temlik cirosunun yapılmış olacağı Teklifte ortaya konmuştur. Onay işlemi tıpkı düzenlemede olduğu gibi ciro bakımından da onaya bağlı

⁸¹ Öngörülen sistemde kayıtlı bono ve ödeme bilgilerinin kaydı sistem üzerinden UYAP'a aktararak alacak davalarında yargılamanın hızla tamamlanmasına destek sunulması planlanmaktadır.

⁸² Elektronik ibraz ve takas sisteminin entegre şekilde çalışması beklenmektedir. Bkz. Karabıyık, "Alternatif Ödeme," 83.

şekilde zilyetliğin devri sistemi üzerinden elektronik olarak gerçekleştirilebilecektir.⁸³

Çekin hamilin hesabının bulunduğu herhangi bir banka sistemi üzerinden ibraz edilmesi mümkündür. Seri numarası ile beraber fiziken ibraz edilmesi de Teklife göre mümkündür. Bundan seri numarasına sahip herkesin fiziki ibraz gerçekleştirerek ödeme isteyebileceği anlaşılmamalıdır. Seri numarasını ibraz eden kişinin bankanın sisteminde kimlik doğrulamasının gerçekleşmesi ve sistemdeki kayıt ve verilere göre meşru hamil olduğunun tespit edilebilmesi halinde bu ibraza karşılık bir ödeme talep edilebileceğine işaret edilmektedir.

Elektronik ibraz başlangıç tarihinden önce ibraz mümkün değildir. İbraz başlangıç tarihinden itibaren 10 günlük tek bir süre öngörülmüştür. Fiziki bir çek söz konusu olmadığı için, klasik anlamda çek için öngörülmüş diğer ibraz sürelerinin bir kenara konulması söz konusudur.⁸⁴

F. Karşılıksızlık

Elektronik çekin kısmen veya tamamen karşılıksız çıkması mümkündür.⁸⁵ Karşılıksızlık riski teknolojinin azami seviyede kullanıldığı bu elektronik senetlerde dahi yok edilememektedir. Bu durumda Çek Kanununun 3. maddesinin 1. fıkrası ile 5. ve 6. maddeleri hükümlerinin uygulanması gündeme gelecektir. Bu halde, karşılıksızlık işlemi, çek yasaklılığı ve pişmanlık durumunda belirtilen 3., 5. ve 6. maddelerdeki düzenlemeler uygulama alanı bulacaktır. Çekin adli bir işleme konu edilmesi durumunda ise bir mahkeme ya da icra dairesince elektronik çek ve bono sistemi üzerinden bu talebin belirtilmesinin mümkün olması beklenmektedir. Ticaret ve Adalet Bakanlıkları

⁸³ Karabıyık, 83.

⁸⁴ Baytemür, "Elektronik Kambiyo," 174.

⁸⁵ Kendigelen, *Çek Hukuku*, 350.

nezdindeki çalışmalarda UYAP'a⁸⁶ bu şekilde aktarılacak olan elektronik çek ve bono, çek ve bono aslı olarak kabul edilerek işlem yapılması hususunda mutabakata varıldığı görülmektedir.

G. Cayma

İlk bakışta elektronik çekin geri alınamaz olduğu sanılabilir. Ancak fiziksel senetlerin tam aksine, kullanılan teknoloji çekte değişiklik yapmaya ve geri almaya olanak vermektedir. Buna göre, düzenleyenin elektronik ibraz süresinin sona ermesinden itibaren 7 gün içerisinde elektronik çekten cayabilmesi Teklifte kabul edilen önemli bir düzenlemedir. Bu durumda elektronik ibraz süresinin sona ermesi ve 7 günlük süre içerisinde cayma hakkının kullanılması gerekecektir. Çekin ibraz süresinin geçmesinden sonra çekin ibraz edilmesi durumunda muhatap banka, elektronik çekten cayılmamışsa ve karşılığı varsa çek bedelinin tamamını, kısmi karşılığı varsa bu kısmi tutarı hamiline ödemekle mükellef olacaktır. Çekin ibraz süresinden sonraki sürede düzenleyenin ve hamilin işlemleri, yani ödeme talebi veya cayma işlemleri bu noktada birbirleri ile adeta bir yarışa sokulmuştur.

H. Elektronik Bono Bakımından Özellik Arz Eden Durumlar

Bono bakımından TTK m. 766 ve devamı hükümlerine ek olarak, elektronikleşmesinden ötürü bu durumun gerektirdiği unsurlar, elektronik bononun unsurlarına eklenmek durumundadır. Bunlar, elektronik bono ibaresi ve elektronik çek ve bono sisteminden bono için verilen seri numarasıdır. Elektronik olması ve diğer düzenlemelerin ışığında, elektronik bononun da elektronik çek gibi sadece banka sistemi üzerinden düzenlenebileceği anlaşılmaktadır. Böylece banka bonusu olarak adlandırılacak bir tek tipleşme söz konusu olacaktır.

⁸⁶ Adalet Bakanlığı Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi.

Elektronik çekte olduğu gibi elektronik bonoda da lehtar kendi lehine düzenlenmiş olan bir bonoyu banka sistemi üzerinden en geç vadeye kadar onay vererek kabul edip zilyetliğini devralmaktadır. Bu durumda onaylanan bono, düzenlendiği tarihten itibaren hüküm doğuracak şekilde tedavüle girmiş kabul edilecektir. Düzenleyenin onaylanmamış bir bonoyu düzenleme tarihinden 3 gün geçtikten sonra değiştirmesi veya geri alması tıpkı çekte olduğu gibi mümkündür. Düzenleyen bunu sıklıkla lehtarla arasındaki temel borç ilişkisinden kaynaklanan bir sebeple yapacaktır. Bu durum, senetlerin mücerretlik tesirinin ortaya çıkması için bir süre öngörüldüğü şeklinde yorumlanabilir.⁸⁷ Ayrıca elektronik bono sadece belirli bir günde ödemek üzere tek bir vadeye bağlanmakta, tam ciro şartına tabi tutulmakta; tam cirolar dışındaki cirolar kabul edilmemektedir. Buna göre, cironun kabulünün, ciro lehtarının sistem üzerinden onayına tabi tutulduğu bir uygulamanın devreye sokulması planlanmaktadır.⁸⁸

Bonoda ödeme ancak bankaya ibraz edilerek ve bankaya seri numarası belirtilerek yapılacak olan bir işlemle gerçekleştirilecektir. Fakat bu hususta enteresan bir hüküm mevcuttur. Eğer vadede bono bedelinin tamamı ödenmemişse bu durumda kalan borç miktarı vadeyi takip eden ilk iş günü faiziyle birlikte sırasıyla düzenleyenin, düzenleyen lehine aval verenin, ilk cirantanın, ilk ciranta verenin lehine aval verenin veya ikinci cirantadan başlamak suretiyle ciro sırasına göre her bir cirantanın ve sonrasında onların lehine aval verenlerin elektronik çek ve bono sistemine tanımladıkları hesaplardan doğrudan tahsil edilecektir. Yani bir elektronik bonoda

⁸⁷ Çotuksöken, "Dijitalleşme," 8.

⁸⁸ Elektronik çekte beyaz cironun mümkün olabileceğine ve elektronik senetlerde beyaz cironun kabul edilmemesinin bu çeklerin fiziki çekte göre dezavantajlı bir pozisyona sokulmasına yol açacağına dair bir görüş için bkz. Baytemür, "Elektronik Kambiyo," 141.

düzenleyen, lehtar (ilk ciranta), sonraki ciranta veya aval olmak için bankaya tanımlı hesabınız olması gerektiği anlaşılmaktadır. Bononun vadesinde ödenmemesi veya eksik ödenmesi halinde ise Teklifin öngördüğü sırayla bu kimselerin ilgili hesaplarının herhangi birindeki bakiye üzerinden doğrudan tahsilat yapılması söz konusu olacaktır.

Elektronik çekten farklı olarak bonoda, düzenleyen, ciro eden ve aval veren; tahsilatta kullanılmak üzere en az bir banka hesabını kambiyo taahhüdünde bulunduğu bankanın sistemine tanımlamakla mükellef kılınmıştır. Tabii ki birden fazla hesap tanımlanması da mümkündür. Bu durumda sıraya göre işlem yapılabilir. Bu tanımlama için müşterek hesap kullanılması ise riskli olacağı için Teklif hazırlanırken kabul edilmemiştir.

Yine, lehtar ve lehine ciro edilenler, ödemenin yapılacağı bir banka hesabını onay işlemini gerçekleştirdikleri bankanın sistemine tanımlamakla mükellef kılınmıştır. Şüphesiz herhangi bir hesabın tanımlanması yeterli değildir. Aksi halde bu tanımlama basit bir prosedür olur ve ödemeye katkı sunmaz. Bu sebeple, ilgili hesabın tanımlayana ait olup olmadığı, tahsil ve ödemeye uygun bir hesap olup olmadığı gibi hususların doğrulanması gerekir. Banka, hesap kendisine aitse bunu kolayca yapabilecektir. Başka bankaya ait bir hesap varsa bu durumda devreye Elektronik Çek ve Bono Sistemi girecektir. Kural olarak hesap doğrulamasının yapılamadığı hallerde kambiyo taahhüdü ve bunların onaylanması işlemlerinin gerçekleştirilememesi gerekir.⁸⁹

⁸⁹ Hesabın para cinsi ve içeriği bakımından uygunluğu da sağlanmalıdır. Yine, zamanla değişecek şartlara uyumun temini gayesiyle, bu işlemler sırasında tanımlanan hesaplar, yeni hesap bilgisinin tanımlanması suretiyle sonradan değiştirilebilmelidir.

SONUÇ

Elektronik Çek ve Bono'nun hukukumuzda düzenlenmesine dair yapılan çalışmalar ve hazırlanan Kanun Teklifi bugünün ticaret hayatının ihtiyaçlarıyla teknolojisinin sunduğu imkânları bir arada ele alan, gelecek vadeden çalışmalardandır. Bu düzenlemenin ve uygulamanın altyapısı, 2016 yılındaki Çeklerde Karekod Uygulamasına İlişkin Tebliğ⁹⁰ ve 2018 yılındaki Çek Takas Faaliyetleri hakkında Yönetmelik⁹¹ ile hazırlanmıştır. Elektronik çek ve bono, değişen ve dönüşen ticaret hayatının, elektronik ticaretin; çek ve bononun kredi kartı, elektronik para gibi dijital ödeme araçlarının gölgesinde kalmasının etkisiyle bir ihtiyaç haline gelmiştir. İlaveten, elektronik çek ve bononun, kayıt dışılıkla mücadele, sahteciliğin önlenmesi, çek yaprağı üretme, taşıma ve saklama maliyetlerinin önüne geçilmesi, teknolojinin sunduğu imkânlardan yararlanılması, yasaların teknoloji ile uyumlu hale getirilmesi, ödemelerde güvenliğin temini gibi her biri son derece somut ve haklı gerekçeleri mevcuttur. Elektronik çek ve bononun yasal olarak düzenlenmesine dair çalışmalarda son aşamaya gelmiş olup yasanın kısa bir süre içinde yürürlük kazanması beklenmektedir. Fakat bu düzenlemenin, TTK ve Çek Kanunu hükümlerinin yürürlüğüne tesiri olmayacaktır. Aksine, Elektronik Çek ve Bono Kanunu Teklifinin yasalaşması halinde, burada hüküm bulunmayan hallerde elektronik çek ve bono hakkında, genel hüküm olarak, niteliğine uygun düştüğü ölçüde 6102 sayılı Kanun ile 5941 sayılı Kanun hükümleri uygulanacaktır. Bu durum, çek hakkında üç, bono hakkında iki ayrı yasal düzenlemenin aynı zamanda yürürlükte olması anlamına gelmektedir. Hem bu düzenlemelerin birbirine uyumunun sağlanması, hem de elektronik çek ve bononun zorunlu hale getirilmeleri ihtimallerine istinaden, elektronik çek

⁹⁰ RG. 31.12.2016, S. 29935 (3. Mükerrer).

⁹¹ RG. 09.06.2018, S. 30446.

ve bono için ayrı bir yasal düzenlemeye gitmek yerine, mevcut TTK ve Çek Kanunu içinde düzenleme yapılması değerlendirilebilirdi.

Hem elektronik çek hem de elektronik bono için sistemselsel bir zorunluluk olarak, Türkiye Cumhuriyeti Kimlik Numarası veya yabancı kimlik numarası veya mavi kart numarası bulunmayan kişiler, kimlik bilgilerinin doğrulanması sağlıklı şekilde yapılamayacağı için çek düzenleyemeyecek veya çeke onay veremeyecektir. Bu sebeple elektronik çek ve bononun en azından şimdilik yerel bir uygulama olması, yabancı banka çeklerinin, yabancı ülkelerde düzenlenen bonoların kapsam dışında kalması uygulamada kimi karışıklıklar ve adil olmayan sonuçlar yaratma riski taşımaktadır.

Kanun Teklifi ile önerilen düzenlemeler, 6493 sayılı Elektronik Para Kanunu karşısında elektronik çek ve bononun statüsünün belirlenmesi noktasında tereddütler yaratmaktadır. Zira yasalaşması beklenen Kanun Teklifi ile çek ve bono neredeyse tüm işlem basamakları bakımından elektronikleşirken elektronik paraya, kaydî paraya, kredi kartına oldukça yaklaşmaktadır. Oysa her bir finansal enstrüman kendine özgü yönleriyle farklı ihtiyaçları karşılamaya aday olabilir.

Elektronik çek ve bono sisteminin kurulmasında, blok zincir teknolojisini kullanılmasının mümkün, uyumlu ve faydalı olabileceğini gözlemlediğimizi de ifade etmeliyiz. Blok zincir üzerinde olmayan çek ve bononun kriptografik varlıklarla uyum ve rekabet gücünün kısa ve orta vadede sorunlar yaratması gündeme gelebilir. Kaldı ki blok zincir sisteme üye olacak kurumlar, bankalar ve Bankalar Birliği bakımından da uygun çözümler sunabilir.

Kısaca ifade etmek gerekirse, Kanun Teklifi yasalaşırsa çek ve bono önemli bir evrim geçirecektir. Bir yanı sıra çek ve bono sadece elektronik ortama taşınmış gibi görünecektir. Diğer

yaniyla elektronik çek ve bononun sürekli gelişen teknolojiyle uyumluluğunun sağlanması devamlılık arz edecek ve Teklifte öne çıkan yenilikçi düzenlemelerin ışığında aslında tamamen yeni finansal teknoloji enstrümanlarının hayatımıza girdiklerini söylemek mümkün olacaktır. Her halükârda, elektronik çek ve bononun hem geleneksel anlamda hem de yenilikçi bir bakış açısıyla çok sayıda hukuki tartışmayı beraberinde getireceği açıktır.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ömer Cem. "Türkiye'de Çek Takası ve Çek Takası Verileri Işığında Çek Kullanımının İncelenmesi." Uzmanlık Tezi, Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2016.
- Atakan, Murat Can. "Kıymetli Evrak Hukuku'nda Yeni Bir Öneri: Elektronik Çek. Alman Elektronik Kıymetli Evrak Kanunu Tasarısı (Ewpg-E) Işığında Bir İnceleme." *Yargıtay Dergisi* 47, no. 2 (Nisan 2021): 541-580.
- Bahtiyar, Mehmet. "5941 sayılı Çek Kanunu Açısından İleri Tarihli Çek." *Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1, no. 2 (2013): 47-58.
- Baytemür, Deniz. "Elektronik Kambiyo Senetleri." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2020.
- Ber, Ahmet Said. *Elektronik Konişmento*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018.
- Ber, Ahmet Said. "Elektronik Olarak Devredilebilir Kayıtlara İlişkin UNCITRAL Model Kanunu (Çeviri), m. 10 ve 11." *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1, no. 2 (Aralık 2019): 445-452.
- Bozgeyik, Hayri. *Polîçede Müracaat Hakkı*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2003.
- Çotuksöken, Emre. "Dijitalleşme, Elektronik Çek ve Blockchain İlişkisi." *Finans Hukuku Gündemi Dergisi*, No. 4 (Temmuz 2020). Erişim Tarihi: Şubat 25, 2021. http://212.58.27.19/XXXX/FinansHDergi44/Dijitallesme,-Elektronik-Cek-ve-Blockchain-Iliskisi1_xxciid12679838#.YJ_z4ZMzbOQ.
- Demirci, Serdar. "Türk Hukukunda Elektronik Çeke Doğru, Dünü ve Bugünüyle Çek." *Ankara Barosu Dergisi* 78, no. 3 (2020): 1-47.

- Dursun, Alev Deniz. *Karşılıksız Çek Keşide Etmenin Hukuki ve Cezai Sorumluluğu*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019.
- İmregün, Oğuz. *Kıymetli Evrak Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1995.
- Karabıyık, Ayşegül. "Alternatif Ödeme Aracı Olarak: Elektronik Çek Sistemi (E-Çek)-1." *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, no. 38 (Nisan 2008): 80-94.
- Karabıyık, Ayşegül. "Alternatif Ödeme Aracı Olarak: Elektronik Çek Sistemi (E-Çek)-2." *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, no. 39 (Temmuz 2008): 155-166.
- Kayıhan, Şaban. *Kıymetli Evrak Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018.
- Kendigelen, Abuzer. *Çek Hukuku*, İstanbul: XII Levha Yayınları, 2019.
- Öztaş, Fırat. *Kıymetli Evrak Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, 1997.
- Poroy, Reha ve Ünal Tekinalp Ünal. *Kıymetli Evrak Hukuku Esasları*. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2019.
- Pulaşlı, Hasan. *Kıymetli Evrak Hukukunun Esasları*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2019.
- Şahin, Bertaç Şakir ve Barış Cihan Cantürk. "Türkiye'deki Hukuki Altyapı ve Ödeme Hizmetleri Yönergesi 2 Bağlamında API Teknolojisi ve Açık Bankacılık." *Maliye ve Finans Yazıları*, no. 114 (2020): 149-178.
- Topaloğlu, Mustafa. *Bilişim Hukuku*. Adana: Karahan Kitabevi, 2005.
- Turanboy, Asuman. *Varakasız Kıymetli Evrak*. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1998.
- Ülgen, Hüseyin, Helvacı, Mehmet, Kaya, Arslan ve Ertan, Füsün Nomer. *Kıymetli Evrak Hukuku*. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2019.
- Ünal, Mücahit. *Sermaye Piyasası Araçlarının Kaydileştirilmesi*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2011.

Yılmaz, Lerzan. *Kambiyo Senetlerinde Def'iler*. İstanbul: Aristo Yayınevi, 2007.

Web Siteleri

Bloomberg. "2021'de çek-bonoya elektronik sistem getirilmesi planlanıyor." Erişim Tarihi: Mayıs 10, 2021. <https://www.bloomberght.com/2021-de-cek-bonoya-elektronik-sistem-getirilmesi-planlaniyor-2269211>.

İTO. "Çek koçanı tarihe karışacak." Erişim Tarihi: Nisan 8, 2021. https://www.itohaber.com/haber/guncel/204360/cek_kocani_tarihe_karisacak.html.

Ticaret Bakanlığı. "Bakan Pekcan: Karekodlu bono, elektronik çek ve bono uygulamasını başlatıyoruz." Erişim Tarihi: Nisan 14, 2021. <https://www.ticaret.gov.tr/haberler/bakan-pekcankarekodlu-bono-elektronik-cek-ve-bono-uygulamasini-baslatiyoruz>.

TBB. "Çekler Çalışma Grubu." Erişim Tarihi: Mart 12, 2021. <https://www.tbb.org.tr/tr/hakkimizda/kurumsal/calisma-gruplari/surekli-calisma-gruplari/cekler-calisma-grubu/158>.

Kanun Gerekçesi:

Elektronik Çek ve Kanunu Teklif Genel Gerekçesi (Kısaca: Teklif Genel Gerekçesi)